

JACINT VERDAGUER, COL·LECTOR DE CANÇONS POPULARS

«Llenguatge y poesia popular son la meytat de la meva hisenda» (VERDAGUER, *En defensa propia*).

I

INFLUÈNCIA DE LA POESIA POPULAR EN LA PRODUCCIÓ DE VERDAGUER

Quan llegim la sèrie de *Jovenívols* de les «Obres completes» de Verdaguer,¹ observem tot d'una que la influència de la poesia popular és preponderant en aquelles composicions. Les del mateix període que he pogut examinar entre els papers verdaguerians inèdits, no fan més que confirmar aquest fet. D'això el propi poeta tenia plena consciència: ja en 1865² escriví que les cançons de la terra eren la seva llet literària; no li recava gens — segons confessió feta poc més tard a Milà i Fontanals³ — que fossin el seu «menjar de cada dia», i àdhuc temia d'haver adoptat indegudament llur estil en els seus assaigs èpics; i en unes notes inèdites molt posteriors,⁴ tot referint-se a la poesia popular, es complaïa a consignar que aquella «fada divina» havia presidit el seu naixement i que, sortosament, mai no havia deixat d'acompanyar-lo.

Si durant els començaments de la seva tasca literària algun cop assajà altra mena de poesia, tot seguit retornà a la de caient popular, convençut que era la que més s'adeïa amb el seu tarannà i la seva formació. Així no el veiem insistir gaire en el conreu del gènere humorístic — tot i les aptituds que hi demostrà i que li valgueren algun èxit —; ni tampoc en el de l'oda amb gales retòriques: si algunes poques n'escriví, com la dedicada

1. En el present treball les cites de reculls impresos de Verdaguer es refereixen, quan no indico altra cosa, a l'edició popular de les obres completes dirigida per Francesc Mathen, que considero la millor de les aparegudes fins avui.

2. Dins la cloenda de *Dos màrtirs de ma patria* («Eco de la Montaña», 1 novembre 1865; *Disperses*, 42).

3. Carta indata, però de l'estiu de 1867, inserida a l'*Epistolari de M. Milà i Fontanals*, a cura de LLUÍS NICOLAU D'OLWER, I (Barcelona 1922), 95.

4. Els textos inèdits esmentats en el present treball són publicats i estudiats en el meu recull d'*Escriets inèdits de Jacint Verdaguer*, en premsa.

A la *Resurrecció del Senyor* i la castellana a sant Tomàs d'Aquino, no les va pas incloure en els reculls manuscrits que ens han restat de les seves composicions juvenívoles, i, en haver publicat el text de *Dos màrtirs de ma pàtria*, declarà que aquest poema heroic no el satisfecia, per haver hagut d'emprar-hi un estil artificios i exòtic.

Calgué que un esdeveniment inesperat, transcendental per a la seva vida literària, el tragués per un moment de l'ambient rural de la Plana de Vic, i, encoratjant-li il·lusions fins llavors poc definides, el fes mudar d'orientació i deixar en segon terme la poesia narrativa de tema amatori i d'inspiració popular, que havia estat fins llavors el seu gènere preferit. Fou, en efecte, el triomf ressonant, sorprenent, que assolí als Jocs Florals de Barcelona del 1865, el fet que obrí pas a la seva ardida decisió d'emprendre la tasca ímproba que dotze anys més tard havia de culminar en la consagració del seu geni. Però si la poesia èpica fou la que més intensament conreà vers els anys 1866-68 (esborranys de *Colom* i de *L'Atlàntida*), la teològica el 1869 (*Qui com Déu*) i la mística en els primers temps de sacerdocí, no hem pas de creure que renunciés al tracte amb la musa popular, que seguí dictant-li molts versos i exercint una influència manifesta en els seus escrits místics i devots, i àdhuc en els èpics.

Molts dels poetes de la Renaixença volgueren imitar el gènere popular; cap d'ells, però, no assolí com Verdaguer una assimilació tan reeixida i eficient del seu esperit. El trobador de Folgueroles escriví nombrosos versos i poemes que hom ha arribat a prendre per populars, i que el poble s'ha fet seus, tot impersonalitzant-los. Els biògrafs remarquen aquest fet a propòsit de certes corrandes,⁵ i un crític⁶ el comprova en el costum — generalitzat a Catalunya des de fa mig segle — d'imprimir cançons i idyllis verdaguerians sense signatura, en fulls, estampes i recordatoris.

Molt sovint la imitació de la poesia tradicional pel nostre poeta es limita a adoptar-ne el to, tot depurant-lo. Altres cops, les connexions amb els models populars són més concretes: manlleus d'assumptes i a voltes de fragments o de versos,⁷ ús de fórmules típiques,⁸ adaptació de la forma mètrica a una tonada popular,⁹ menció de corrandes i de pas-

5. Vegem més avall, pàg. 106.

6. JOAN TEIXIDOR, *Notes sobre Verdaguer*, «La Publicitat», 17 abril 1935.

7. Com a exemples particularment colpidors, esmentaré el romanç històrico-patriòtic inèdit sobre la mort d'En Bac de Roda, uns versos, també inèdits, que titula *Les hores de la Passió*, i la poesia *Lo Noy de la Mare* (*Idylls y cants místics*, 189).

8. Així, la poesia *Lo tafetà* (*Jovenívoles*, 61) comença: «Una cançó vull cantar, | no hi ha molt que s'és dictada, | d'un fadrí que festejava...», i acaba: «La cançó qui treta l'ha, | la cançó qui l'ha dictada, | és un cançonet novell...».

9. Com en la poesia *La cançó del rossinyol* (*Càntichs*, 14), al davant de la qual l'autor, a la primera edició dels *Idylls*, 227, posà la indicació: «Ab la tonada de

satges de cançons tradicionals en lemes i en tornades,¹⁰ al·lusions a escenes de la vida corrent per l'estil de les que sovintegen en el nostre cançoner.¹¹

Imitativa o interpretadora de les formes del gènere popular, la musa verdagueriana tresca amb agilitat i llibertat per aquest món poètic que tenia encisada l'ànima del nostre poble, i en recull els trets més purs sense deformar les seves essencials característiques.

II

ELOGIS DE VERDAGUER A LA POESIA POPULAR

Emportat del seu entusiasme per les cançons de l'antigor, Verdaguer els dedica càlides lloances. No en recordo cap de tan explícita com la continguda en un escrit inèdit seu que crec poder datar d'entorn dels anys 1867-68. Ve-te'n ací uns passatges :

«Cansons antigas de ma terra, ¿qui us ha donat aqueixa dolor y aspresa que s en porta l cor de qui haja tingut la ditxa d adormirse al so de vostres ayres y tonades, y de vatre d amor y de coratge, sino aqueixas serras y afraus escalabrosas, pero bonicas, en que nasquereu, los cams y farigolas de que sou flayre, los arbres y las boscurias de que sou sospirs y enciseras melodias?... Vostra escayguda ignocencia fa que, donant Deu la benediccio a la feyna de qui las canta, s adone menos del afadich quel pren cavant la terra o despullantla de sos rossos blats, y del suor que baixa de gota en gota, de son front, a regarla.»

Com a prova de la persistència d'aquesta admiració a través dels anys, citaré un paràgraf del discurs llegit per Verdaguer al certamen literari de Sant Martí de Provençals l'11 de novembre de 1886,¹² on l'autor parla dels

A la torre xica, a la torre gran» (o sia, de la cançó popular que, sota el títol de *Raplo y lloro*, s'insereix en el *Romancerillo catalán*, núm. 277).

10. Per exemple, *La Font del Miracle (Montserrat)*, 13) porta com a lema uns versos de la cançó de sant Magí (*Romancerillo*, núm. 23) ; *La pubilla d'Oms (Jovenívoles)*, 81) té un respòs molt semblant al d'una versió de la cançó d'En Serrallonga (*Romancerillo*, núm. 107 A₁) ; i el cor de les goges de *Muntanyes regalades* (cant sisè del *Canigó*) va repetint els primers versos de la cançó *El Canigó (Romancerillo)*, núm. 303).

11. Crec escaient de citar ací la següent remarca de Lluís B. Nadal : «No li feyan por las més vulgars imatges ni las més ordinarias ocupacions, y per això veurem las mateixas gojas de la gentilíssima cort de Flordeneu poèticament enfeynadas en passar bugada» (conferència sobre Verdaguer a l'Ateneu Barcelonès, publicada a «La Veu de Catalunya»). Vegeu, també, CARLES PI I SUNYER, *Els reflexos de la personalitat catalana en el cançoner*, RdC, V (1928), 7.

12. *Discursos*, 44.

cants en general, però sens dubte pensant principalment en els tradicionals del nostre poble :

«Les cançons, passant pels llavis, alegren lo cor y apar que l'adormen en ses penes, com lo cant de les mares adorm los infantons, y sortint a fora, com un aucell de son niu, escampen ab ses notes melodioses l'alegría en la casa y en lo vehinat, fan oblidar los ressentiments, ofeguen les rancunies, lligan los cantadors, y'ls qui'ls escolten, ab una misteriosa cadena de simpatía, y, parlant al jovent de sentiments nobles, l'allunyen de la taverna y del joch y d'enemichs pitjors, fentli girar los ulls vers la llar sagrada de la familia.»

En les seves al·lusions a les velles cançons catalanes, el poeta ens revela de vegades quines li plaïen més. En un parlament inèdit, germà del tan celebrat que inaugurarà les esbartades de l'any 1867, pregunta a uns amics que també s'aplegaven a la Font del Desmai :

«¿Quines cansons cantarem, tot devallanthi ara a la fresca? ¿quina us agrada mes de refilar? ¿La dels *Presoners de Lleyda*, llastimosa, o *La espigolera de Camprodon*, que es de tonada mes alegra?»¹³

Per les cançons de sega mostrà una predilecció singular : amb la bella glossa de la d'*El segador de Valldaura* que ilustra el text inèdit suara esmentat, fa bona parella la de *L'espigolera de Camprodon* que podem llegir en un quadern, també inèdit, d'impressions sobre les terres pirinenques per ell visitades l'any 1883.

III

AFICIÓ DE VERDAGUER A APRENDRE I A CANTAR CANÇONS POPULARS

Un remarcable aspecte de la constant devoció de Verdaguer per la nostra poesia popular, fou el seu afany d'aprendre cançons, d'annotar-se'n les lletres, i de cantar-les.

«No tenia mes que set o vuyt anys», escriu un company seu d'infantesa, que signa J. T. de Folguerolas,¹⁴ «y ja's dalia per conversar ab gent

13. En el primer esborrany — de cap als anys 1863-64 — de la balada inèdita que tituló *Rosa galana* esmenta la cançó *Las ninas de Prades*, i en el segon — de cap al 1865 — *N'Agna Maria (La dama d'Aragó)*, *Las ninas de Camprodon*, *Los presoners de Lleyda* i *La vida de las galeras*. Aquest darrer títol tal volta correspon a la cançó romanesca de Lluís de Montalbà, que comença «La vida de la galera | n'és molt llarga de contar», publicada per MILÀ, *Observaciones*, 107, i *Roman-cerillo*, núm. 206.

14. *Mos:én Jacinto Verdaguer*, «Vida» (Girona), article reproduït en «Catalunya», I (1903), pàg. XLVI.

dels temps vells y férloshi recitar cançons populars». El biògraf Joan Güell,¹⁵ recollint informacions facilitades per la germana del poeta, diu que aquest, quan residia a Can Tona, feia sovint escapades a casa seva per sentir cantar cançons a la mare, que en sabia moltes, i que a més a més, per encàrrec d'ell, se'n feia ensenyar per altres dones del poble.¹⁶ Un altre biògraf, Valeri Serra,¹⁷ consigna que a Can Tona «li dictaven cançons de bon grat, però tenia d'ésser a canvi que ell els en dictés de seves».

A aquests testimonis puc afegir el del propi interessat, que, en una bella prosa inèdita de prop de l'any 1870, ens fa saber que de petit, per aconseguir que els pastors li contessin rondalles i li cantessin cançons, a voltes els havia reemplaçat llargues estones en la guarda dels ramats; i que, segons un altre escrit inèdit que sembla d'uns dos anys abans, més d'una vegada la cançó dels segadors que arribava perduda d'un quintà del voltant del poble, tingué la virtut d'interrompre els seus jocs i entremaliadures d'infant quan amb més daler hi estava lliurat, i fins i tot l'atragué vers el lloc d'on aquella venia, i així ell pogué escoltar-ne millor les notes i els mots. Per a una època molt posterior a la d'aquells records, trobem una referència al seu interès per la poesia popular en una carta que adreçà a Ferran Sallarès el 3 de gener de 1867:¹⁸

«Devegadas», s'hi diu, «me tornan la visita [a Can Tona] algun dels quatre o cinch bons amichs que tinch a la ciutat [Vic] y á fora, y parlam com sempre de Cataluña, del esdevenidor de sa llengua, de costums y de poesia, de tradicions que ells culliren en la montanya anan a un aplech o romiatge, o de las cansons ab que m despertan cada dia los traginers passant pel peu de casa».

Al llarg de la seva edat madura, i sobretot durant les estades i excursions que féu a les comarques pirinenques, mossèn Cinto tingué nombroses avinenteses d'estudiar el folklore local, i de dedicar especial atenció a la poesia tradicional, una de les manifestacions d'aquell que més l'interessaven. Ell mateix, l'any 1895, en un article de la sèrie *Un sacerdot calumniat*,¹⁹ digué que en el recés de la Gleva li havia estat consolació, enmig de les seves angoixes, el fet de trobar-hi

15. *Vida íntima de mosén Jacinto Verdaguer* (Barcelona 1911), 18.

16. En el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, 145, l'autor esmenta uns versos d'«una hermosa balada religiosa que'm cantava la mare en temps y en un poble jay! ben llunyans». Segons A. Busquets i Punset, la mare de Verdaguer «llegia molt y sentia més» i «possehia tot un capdal de cansons populars» (*L'estudiant de Can Tona*, «Joventut», 29 maig 1902, suplement).

17. *Biografia de mossèn Jacinto Verdaguer* (Barcelona 1924), 26.

18. Publicada a «La Revista», primer semestre de 1933, pàg. 36.

19. *En defensa propia*, 23.

«en cada casa y en cada camp un mestre en lo ram de llenguatge y de poesia popular, que son la meytat de la meva hisenda».

No era la lletra l'únic element de les nostres cançons que el captivava :

«De tota la música», escriu en la ressenya d'una excursió al Nord d'Àfrica,²⁰ «la popular es la que mes parla al meu esperit, per sa ingenunitat inspirada y per sa enamoradora senzillesa» ;

i cal pensar que quan aquesta música acompanyava una suggestiva lletra popular catalana, era més viva l'emoció del nostre collector-poeta.

No consta que, en recollir cants tradicionals, Verdaguer n'anotés les melodies ; però, en canvi, tenim notícia que en compongué alguna — com la de les seves *Cobles de la Mare de Deu del Roure* (1886), que es féu popular — i, sobretot, que en cantava sovint.

Tota la vida recordà amb enyorament les cançons de la seva infantesa i de la seva adolescència,²¹ i concretament les corrandes — adés tradicionals, adés dictades per ell mateix — que solia cantar en les caramelles de Pasqua.²² En l'admirable article pòstum *Lo cornamusayre*²³ s'expressa així :

«Les corrandes de caramelles, los goigs de la Verge que cantí de porta en porta, fa tants anys, lo Dissapte sant, volaren lluny, lluny y per no tornar.»

A les famoses esbartades de la Font del Desmai, era freqüent que els companys el sentissin refilar cants populars : «Les catalanes», diu mossèn Collell,²⁴ «sempre les entonàvem en Cinto y jo, que solíam fer duettos deliciosos en l'*Estudiant de Vich y Montanyes de Canigó*».²⁵ Parlant de la primera missa de mossèn Cinto, Plàcid Aguiló fa constar²⁶ que, després de la cerimònia, el nou sacerdot i el seu amic Collell «cantaren una poesia, imitació dels cants populars», tan bé que «als rossinyols feyen enveja».

Una altra referència contemporània a aquell gust per cantar ens la dóna el propi Verdaguer en una poesia inèdita esbossada vers l'any 1868, la qual diu així :

20. *Excursions y viatges*, 57.

21. Vegeu, per exemple, la poesia *Mon colomar* (*Ayres del Montseny*, 32).

22. En parla extensament en una prosa inèdita de cap a l'any 1868.

23. Aparegut el 4 de gener de 1904 a la revista «Joventut» i reproduït en *Discursos*, 218.

24. *Del meu fadrinatge* (Vic 1920), 80.

25. Ho confirma Lluís B. Nadal — que també en fou testimoni presencial — en la conferència sobre Verdaguer més amunt citada.

26. En una carta a Tomàs Forteza, del 10 de novembre de 1870.

«Alla l'iclesia hont reso, assi la llar que havito,
la cansoneta als llavis, l'amor de Deu al pit,
diheu si us plau, diheume, qui hi ha com jo felís».

En els darrers anys de la seva vida, a desgrat dels infortunis que l'affligien, el tema de la cançó popular encara l'animava en les converses; i a voltes demanava que li recitessin tonades, i ell també es posava a cantar. Fruit d'aquelles converses fou la decisió de Valeri Serra²⁷ d'emprendre l'arplega del tresor folklòric urgellenc. Sabem que, en aquella època, altres joves foren aconsellats per mossèn Cinto en el mateix sentit.

IV

INTERÈS PELS GOIGS

No podien mancar els goigs dels santuaris marians i dels sants venerats a Catalunya, entre els textos populars aplegats pel nostre sacerdot-poeta. No calia generalment que els transcrivís, perquè ja els trobava impresos, i de bon grat n'adquiria i en guardava. En 26 d'octubre de 1889 escrivia al seu cosí mossèn Joan Güell: «Ja saps que aplego goigs; de manera que t'agraesch los que m'envias y t'agrairé los que m pugas aplegar».^{27a} Tenim notícia que n'arribà a posseir una col·lecció, que a finals de l'any 1895 reclamava a un altre familiar seu, Narcís Verdaguer i Callís, com un dels seus objectes que havien restat al domicili d'aquest, del temps que vivien plegats. Barrejats entre els originals i papers verdaguerians conservats a la Biblioteca de Catalunya i en altres arxius, es troben alguns goigs impresos, de distintes èpoques i procedències, i no és rar que el nostre col·lector hi posi alguna correcció o nota.

En un bell article sobre el folklore de Pasqua escrit l'any 1884,²⁸ mossèn Cinto parla amb entusiasme i competència dels *Set goigs de les Caramelles*, o *Goigs dels ous*, i declara conèixer-ne nombroses edicions, fetes a Girona, Figueres, Perpinyà, Puigcerdà, Vic, Manresa, Cervera i Barcelona.²⁹

Confirmen la seva simpatia per aquest gènere on conflueixen l'esperit religiós i l'ànima popular, el bon nombre de goigs que ell mateix va com-

27. Mossèn Jacinto Verdaguer: *Recorts dels set darrers anys de la seva vida* (Bellpuig 1915), 113.

27a. *Vida íntima*, 64. — Pocs dies abans (9 octubre) anunciava a Marià de Rocafiguera la tramesa d'uns goigs de la Mare de Déu dels Oms.

28. Forma part del seu treball *L'ermita del Mont*, aparegut a «La Il·lustració Catalana» i reproduït en *Excursions y viatges*, 184.

29. TORRES I BAGES, en carta al canonge Collell del 24 de juliol de 1893 (*Dulcis amicitia*, 215), diu que Verdaguer li havia deixat «un volum de goigs».

pondre, l'adopció de llur forma mètrica en diverses poesies seves, el fet d'haver-ne corregit o refet alguns d'autor anònim, i el d'haver estat encarregat de la censura d'originals de goigs que hom havia sotmès a l'aprovació eclesiàstica.

V

TRANSCRIPCIÓ DE CANÇONS POPULARS PER VERDAGUER. INDICACIONS GENERALS.

L'escorcoll dels fons de papers inèdits verdaguerians m'ha fet conèixer més d'un centenar de transcripcions de cançons autògrafes del nostre poeta; a més, tinc notícia d'altres de facilitades per ell a Milà i Fontanals i a Marià Aguiló, però no arribades a les meves mans. Estudiar l'arreplega de tot aquest material cançonístic serà l'objecte principal de la present monografia.

Per raó de l'època de les transcripcions, podem distribuir-les en tres grups: *A*) les que Verdaguer féu a la Plana de Vic — especialment a Folgueroles i a Riudeperes — vers els anys 1860-68; *B*) les que daten dels seus sojorns a Montgrony i a l'Alt Vallespir durant les estiuades de 1878, 1879 i 1880; i *C*) les d'altres èpoques, i les de data incerta. Els dos primers grups comprenen prop del vuitanta per cent de les transcripcions, i, probablement, moltes de les que classifico com de data incerta, en realitat també els pertanyen. De fet, aquestes dues sèries corresponen als dos moments de la vida de Verdaguer més propicis per a la recollida de textos populars.

Fins cap als anys 1865-66, en què s'inicia el primer cicle de la producció èpica verdagueriana, és natural que l'estudiant de Can Tona es proposés d'annotar-se bon nombre de lletres de cants tradicionals, la musa popular essent llavors, com ja he dit abans, la seva principal font d'inspiració, i vivint ell en un ambient plenament camperol: assistia, és cert, durant els cursos a les classes del Seminari, però sense cap entusiasme per les assignatures, i tot el seu daler era divagar en estones de lleure pels volts de la masia, dels quals no es movia en els períodes de vacances, que foren els més profitosos per a la seva tasca literària. D'altra banda, el desig de complaure algun dels escriptors catalans que recollien sistemàticament el nostre cançoner, pogué mantenir-li durant un temps l'interès a prosseguir aquelles arreplegues. Però, ja a les acaballes de la carrera (1868-70), l'en degueren distreure la voluntat d'intensificar els seus estudis i la preparació ascètica per al sacerdoci; després, sorgiren successivament nous impediments: el predomini del conreu de la poesia mística, els viatges

a Amèrica, l'acabament de *L'Atlàntida*, les noves obligacions en els primers temps de l'estada a Barcelona.

Una nova avinentesa molt favorable es presentà quan el poeta començà les seves tresques per l'alta Muntanya catalana, que tot seguit donaren lloc a la gestació del *Canigó*, i que coincidiren amb la darrera etapa de l'aplegament per Milà i Fontanals dels textos a inserir en el *Romancerillo*. El nostre col·lector, en efecte, aprofità bé les seves estades als volts de Gombren (1878) i a l'Alt Vallespir (1879 i 1880). A la represa del seu contacte directe amb la natura, s'unirien el desig de posseir documentació de primera mà per a la nova empresa literària, i el de facilitar-ne al seu mestre.

No es pot dir altre tant, pel que fa a la collita de material cançonístic, de les grans excursions estiuenques dels dos anys següents, en les quals Verdaguer va recórrer tot el Pirineu català. En els dietaris i llibretes de notes que omplí aleshores, no he trobat textos de cants populars entremig de les nombroses clarícies folklòriques, geogràfiques i lingüístiques que s'hi consignen. No fóra impossible, és clar, que n'hagués copiats en altres quaderns o fulls solters, no arribats a la meua coneixença; però no m'estranyaria que l'aparició, en 1882, d'un recull tan considerable de poesia tradicional com el *Romancerillo catalán*, hagués fins a cert punt aturat l'afició del nostre poeta a transcriure cançons de l'antigor a les comarques catalanes que visitava. Tenint ja a les mans aquell llibre, escartejaria amb fruïció les seves planes, i allí trobaria, al costat dels textos que aprengué en la infantesa i dels que anà recollint en temps posteriors, un gran repertori d'altres lletres, provinents d'arreu del Principat, del Rosselló i de les Illes.

L'exemplar que l'il·lustre mestre li dedicà poc abans del seu traspàs,³⁰ fou, en efecte, força utilitzat per ell, com ho acrediten algunes cites que trobem en escrits seus posteriors,³¹ i els vint i tants senyals de llapis, vermells i negres, que posà al marge d'altres tants textos de cançons.³²

Trobant-se l'any 1884 a la Mare de Déu del Mont i a Banyoles, i els tres següents a Collsacabra, el nostre col·lector es féu contar rondalles i tradicions populars,³³ però no sabem que s'anotés lletres de cançons. Aquelles estades al camp tingueren per motiu principal d'aconseguir un repòs; la de tres mesos a l'encinglerat santuari de la Garrotxa, fou també aprofitada per

30. Es conserva a la Biblioteca de Catalunya, entre els llibres procedents de la llibreria particular de Verdaguer.

31. *Excursions y viatges*, 187; «La Veu de Catalunya», 8 novembre 1891.

32. Als núms. 215, 243, 254, 258, 279, 293, 332, 338, 375, 440, 441, 442, 443, 446, 452, 459, 485, 488, 489, 529.

33. Verdaguer n'esmenta algunes en el seu discurs presidencial del certamen literari de la Bisbal del 15 d'agost de 1901 (*Discursos*, 84 ss.); d'altres són inserides en els volums *Rondalles i Folklore*; també n'han restat d'inèdites.

Verdaguer per a superar una de les darreres etapes de l'elaboració del text del *Canigó*.

La llarga estada a la Gleva (1893-95) hauria pogut ser en part esmerçada en enquestes folklòriques; no sembla, però, que la collita de nou material fos abundosa, si és que realment l'apesarat poeta intentà seriosament de percaçar-ne. Altrament, la majoria dels cants tradicionals llavors encara vivents en aquell indret de la Plana de Vic, devien ser-li prou coneguts feia temps, i no creuria tal volta que llur recerca pogués afegir gaires peces noves a la col·lecció que ja en tenia reunida, ni menys a la que Milà i Fontanals havia tret a llum.

D'ençà de la primavera del 1895, en què tornà a establir-se a Barcelona, mossèn Cinto no féu al camp nous sojorns que s'ho valguessin. El cicle de les seves recollides de cançons havia quedat definitivament clos.

La distribució en gèneres del material cançonístic aplegat per Verdaguer del qual tinc coneixement, indica per a l'etapa de Can Tona una marcada preferència pels gèneres corresponents als temes que predominen en la producció coetània del jove poeta: així, la gran majoria dels textos llavors transcrits es refereixen a enamoraments; n'hi ha uns quants sobre fets històrics — entre ells, alguns de bandits —, i són escassos els d'assumptes religiosos. D'altra banda, sembla que en aquell temps el collector demanava als subjectes especialment «cançons de l'antigor»,³⁴ això és, provinents de generacions pretèrites: així no n'anotà gairebé cap d'històrica referent a fets posteriors a la guerra del francès. Per contra, en les enquestes dutes a terme més endavant, Verdaguer recull el que li ve a mà, sense cap predilecció per determinats tipus cançonístics.³⁵

Per al conjunt, la classificació en gèneres dona el següent resultat: trenta-dues cançons religioses (núms. 1-25, 98-103, 120); una de llegendària profana (núm. 26);³⁶ quatre d'històriques sobre fets anteriors als darrers anys del segle XVIII (núms. 27, 28, 33, 34); set de bandits i contrabandistes (núms. 35-39, 42, 45); catorze d'històriques sobre fets recents — darreries del segle XVIII, i segle XIX — (núms. 29-32, 40, 41, 43, 44, 46-48, 104-106), gairebé totes procedents de l'enquesta de Prats de Molló; dotze de romancesques (núms. 49-51, 54-60, 91, 107); quaranta-quatre de costums, en llur majoria sobre enamoraments (núms. 53, 61-74, 76-85,

34. Així es desprèn de les notícies comunicades a mossèn JOAN GÜELL per la germana del poeta (*Vida íntima*, 18).

35. Notem que l'esperit antiespanyol i republicà d'alguna cançó (núm. 46) no priva que Verdaguer la reculli.

36. Hom venia classificant dins el grup de les històriques la cançó del comte Arnau; però el senyor JOSEP ROMEU, en el seu recent llibre *El comte Arnau: La formació d'un mite* (Barcelona 1947), 117, la considera — crec que amb bon fonament — d'origen llegendari.

87-90, 92-97, 108-115), i una d'excursionisme (núm. 75); i cinc de varies (núms. 86, 116-119), entre elles tres d'humorístiques.

Crec possible que no totes les transcripcions fetes per Verdaguer s'originessin immediatament d'enquestes folklòriques, això és, que fossin executades tot escoltant la recitació de cançons. En la joventut del poeta, podia esdevenir-se que aquest, recordant amb precisió lletres apreses anteriorment, se les anotés per poder-les consultar si venia que li fugissin de la memòria. Ell mateix, doncs, hauria estat, en alguns casos, collector i subjecte alhora.

En ambdues modalitats d'origen — anotació d'un text tot escoltant-lo, i anotació d'un text recordat — les transcripcions de Verdaguer ens donen les lletres de les cançons talment com el poble les cantava. El collector no sentí mai, o gairebé mai, la temptació d'alterar-hi res, ni àdhuc de millorar-ne l'estil: prou se n'adonà qui passí els ulls per aquests papers. Es tracta, doncs, de documents cançonístics de tota confiança, tan fidels com puguin ser-ho, en general, els textos publicats per Milà i per Bertran i Bros, i més sens dubte que molts dels continguts en les colleccions de Briz i d'Aguiló.

Així, en les lletres recollides al Vallespir veiem que el nostre collector respecta curiosament les peculiaritats fonètiques i lèxiques del parlar local i àdhuc els gallicismes. Escriu adés *u*, adés *ou*, les *o* que en el català d'enllà de l'Albera sonen *u*; alguna d'aquestes formes, la subratlla.³⁷ Deixa sense corregir moltes expressions defectuoses; posat que ho faci, més d'un cop, al costat de la forma adoptada, anota la que el subjecte li havia dictat.³⁸

De diverses cançons recollí més d'una versió (núms. 2, 5, 6, 7, 10, 15, 25, 28, 29, 32, 33, 42, 50, 55, 67, 68, 72, 110). Del núm. 15, Milà en dóna quatre que Verdaguer li havia fet a mans.

Alguns dels textos són fragmentaris; la gran majoria, en canvi, són força complets, o almenys donen tot l'essencial de l'argument de la cançó.

En general Verdaguer deixa sense títols — com sol deixar-les també el poble — les cançons que transcriu. Fan excepció les versions, d'origen vallespirenc, contingudes en la llibreta *Cançons populars*.³⁹

En aquestes darreres és freqüent que el collector posi breus aclariments, adés sobre la situació de llocs,⁴⁰ adés sobre la significació de pa-

37. Per exemple, el mot *pou*, significat 'por'

38. Per exemple, al núm. 13: «habilitat (ballitat)».

39. Descric aquesta llibreta a la pàg. 104.

40. En el núm. 46 diu que Peyres Tortes és un «arrabal de Perpinyà», i que les Trompetes es troben a la «vall del Tech, vora l Boló»; en el 65 precisa que Aiguatèbi és «al cim del Confient», i en el 64, que Can Quintà de Molló és «vora la frontera».

raules,⁴¹ adés encara per advertir que el subjecte no entenia algun passatge, o que ell no havia entès el subjecte, o que el text era incomplet. En les altres transcripcions, aquesta mena d'anotacions són molt comptades. Són particularment interessants les notes amb què Verdaguer ilustra tres cançons (núms. 15, 50, 102); les copio a les corresponents notícies particulars.

Les lletres de cançons transcrites per Verdaguer de què tinc notícia són totes catalanes, tret de dues úniques excepcions en castellà però amb barreja de mots catalans (núms. 60, 107).

És molt freqüent que la calligrafia d'aquestes transcripcions sigui poc acurada; a voltes la lletra és tan enrevessada, que el text fa de molt mal llegir. Les esmenes hi són generalment escasses.

He pogut identificar amb versions inserides en el *Romancerillo catalán* la gran majoria de les versions transcrites per Verdaguer de què he vist el text. Algunes es troben també en el primer recull cançonístic de Milà (*Observaciones sobre la poesía popular*) i en les *Cançons de la terra* de Briz. Les que no figuren en aquestes colleccions són en general poc importants, sovint fragmentàries. Val a dir que la presència de tantes versions de Verdaguer en el *Romancerillo*, en part és deguda al fet que el nostre col·lector comunicà a Milà bon nombre de les seves transcripcions. Per bé que aquest generalment les aprofita, a voltes ho fa sols parcialment; per aquesta raó, i pel fet de contenir alguns textos nous, aquest material cançonístic aplegat per Verdaguer hauria d'ésser tingut en compte, a parer meu, per a l'inventari del nostre cançoner.

VI

TRANSCRIPCIONS DE L'ÈPOCA DE CAN TONA

Dels tres grups principals de transcripcions que he destriat en l'apartat anterior, el primer és el més nombrós — més d'una setantena de cançons i unes trenta corrandes —, i dins ell ho són especialment les transcripcions que considero de cap als anys 1864-66. Formen part del grup la majoria de les versions de cançons importants recollides per Verdaguer.

Gairebé totes les transcripcions d'aquesta època es troben aplegades dins la carpeta 7 del manuscrit 1464 de la Biblioteca de Catalunya. Bona partida pertanyen a dues sèries de fulls petits, o de fulls mitjans (de format octau) plegats en quatre planes; molts són de paper de fil, avui sovint esgroguèits. Els de la primera sèrie no estan numerats, i en ells la lletra

41. En el núm. 77 diu que *les orris* són «velles que tenen llet»; en el 47, al costat del gallicisme *fetjats* escriu «cansats», i al costat de *llaguis*, «llanguiment».

és gairebé infantívola, d'entorn dels anys 1859-62; els de la segona van numerats d'1 a 11, i llur escriptura és de mitjans del decenni 1861-70.

A la Biblioteca Menéndez Pelayo, de Santander, entre els papers procedents de Milà i Fontanals, he vist dues transcripcions autògrafes de Verdaguer (núms. 29 i 32), força més acurades que en general les del manuscrit suara esmentat, i també dels temps juvenívols del nostre poeta. Finalment, dins un fons, avui en poder meu, de papers que havien estat de Marià Aguiló, n'hi ha altres dues (núms. 33 i 68) del mateix període.

A aquests vells papers verdaguerians deu alludir J. T. de Folgueroles en l'article abans citat (pàg. 92), on recorda que el seu amic Cinto, molt jove encara, prengué el costum «d'apuntar cuydadosament, ab signes que ell prou s'entenia», les lletres de composicions populars que sentia cantar. Diu també que l'estudiant de Can Tona «versificava de valent, variant, corretgint y esmenant les coses que no li plavian en aquelles cansons de la vellura». Crec, però, que aquesta darrera asseveració tan sols pot ésser certa si es refereix a les composicions originals del poeta que s'inspiren en cants populars, i no a les seves transcripcions d'aquests.⁴²

Les reculades dates d'una part de les transcripcions del present grup, permeten d'establir que el futur poeta cabdal de la Renaixença fou col·lector de cançons i corrandes populars abans dels seus primers contactes amb els erudits que en aquell temps s'havien proposat de dur a terme l'inventari i la publicació del nostre tresor cançonístic. També en edat juvenívola i per pròpia iniciativa, Milà, Aguiló, i Bertran i Bros, els millors col·lectors del nostre cançoner, es decidiren a començar aquella tasca.⁴³ Mentre els dos darrers, com Verdaguer, iniciaren l'arplega tot cercant-hi matèria d'inspiració poètica, Milà devia sentir-s'hi atret especialment per l'interès de la poesia tradicional com a document per a la història literària; ensems que el vident Piferrer comprenia abans que ningú la transcendència de la valoració d'aquell gènere, fins llavors menystingut, per a la renovació de l'ambient literari del nostre país; i més endavant F. P. Briz empenia la publicació de les cançons de la terra com a mitjà de propaganda de les aspiracions renaixentistes.

¿Podia haver tingut relació amb la iniciació de Verdaguer en l'arplega de lletres populars, el seu pas (cursos 1858-59 i 1859-60) per l'aula de Retòrica i Poètica de mossèn Ramon Cortès,⁴⁴ o per la de Ciències naturals de Josep Giró i Torà? Ambdós professors del seminari de Vic eren amics de Milà i Fontanals i devots de les seves obres; el primer, segons

42. Vegeu supra, pàg. 99.

43. MILÀ, *Romancerillo*, pàg. x; AGUILÓ, *Romancer popular*, pàg. xx; BERTRAN, *Cançons y follies* (Barcelona 1885), pàg. v.

44. Morí a Vic, encara jove, el 19 de setembre de 1862 («El Ausonense», n.º 148).

Busquets i Punset,⁴⁵ es complaïa a mostrar als seus deixebles els joiells de la poesia tradicional; el segon, farmacèutic amb aficions a l'arqueologia i al folklore, fou un dels bons auxiliars que trobà Milà per a l'aplegament dels materials del *Romancerillo catalán*.

Altres mostres d'interès per la poesia tradicional trobem, encara, a Vic durant la joventut del nostre poeta. Joaquim Salarich, cosí seu, que en la seva història de Vic⁴⁶ havia inserit la cançó popular d'En Bac de Roda, el 25 de desembre de 1861 publicà al periòdic «El Ausonense» un article sobre folklore nadalenc, on elogia les cançons del poble i transcriu fragments d'unes quantes. El 24 de novembre de 1867 l'«Eco de la Montaña», adreçant-se als col·laboradors del «Calendari Català» de F. P. Briz, els aconsellava que «procuren bien formarse con buenos modelos clásicos y sobre todo con el estudio de nuestra poesía popular, en donde encontrarán un precioso venero de inspiración verdaderamente catalana».

D'altra banda, la comarca vigatana era llavors una de les que millor conservaven les tradicions folklòriques, i els seus esperits selectes prou se n'ufanaven. Segons Josep Masferrer,⁴⁷ només calia fer un tomb pels voltants de la ciutat, «per sentir á totas horas reñilar aquellas cansons que tan encisan á las ánimas catalanas y que entre'ls nostres pagesos viuhnen mes puras que may».

No pogueren provocar, però sí tal volta mantenir o estimular l'afició del poeta de Folgueroles a recollir la poesia popular vivent a la pròpia contrada, les seves primeres converses amb el gran apòstol de la Renaixença Marià Aguiló, la coneixença del qual als Jocs Florals del 1865 sembla haver estat decisiva per a l'impuls de la vocació literària d'aquell. «En l'escola, en sa casa, sempre oberta, del infatigable mestre», diu, referint-se a Aguiló, l'escriptor suara esmentat, company d'esbartades de Verdager,⁴⁸ «aprengueren a escriure romanços històrichs en antiga parla D. Geroni Rosselló, a dictar cançons y corrandas populars de tots estils Mossèn Jacinto Verdager, rondalles en Terenci Thos, y, per no tenir que recordarne molts d'altres, a compondre rimas quants s'han distingit darrerament en l'art trobadoresch». Malauradament no he pogut trobar la part principal de la correspondència intercanviada entre el mestre mallorquí i el seu admirador vigatà durant els anys 1865 i següents, un dels temes de la qual fóra tal volta el de les cançons populars. No tinc, doncs, ara com ara, cap dada concreta sobre el possible assessorament d'Aguiló a Verdager en l'arreplega d'aquestes.

45. Dins l'article *L'estudiant de Can Tona*, citat anteriorment.

46. *Vich: Su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (Vic 1854), 63.

47. En una correspondència publicada per «Lo Gay Saber» el 1.º d'abril de 1868.

48. En *Joseph Lluís Pons y Gallarza, «La Veu del Montserrat», 15 setembre 1894.*

VII

TRANSCRIPCIONS FETES A LES COMARQUES PIRINENQUES
EN 1878, 1879 I 1880

El segon dels tres grups de transcripcions abans indicats comprèn més de quaranta cançons recollides per Verdaguer a les rodalies de Gombren i Castellar de N'Hug i, sobretot, a l'alta vall del Tec, en avinentesa de les estades que respectivament féu al santuari de Montgrony l'agost de 1878, i als Banys de la Presta els estius de 1879 i de 1880. No cal pensar, en canvi, en el seu primer viatge al Rosselló (1873); en primer lloc, perquè la lletra de les transcripcions i llur ortografia — amb vacil·lació entre *-as* i *-es* en els plurals femenins — corresponen més aviat al lustre següent, i, d'altra banda, perquè aquella breu excursió fou realitzada pel poeta en circumstàncies ben poc propícies a una enquesta folklòrica, car — segons Jaume Collell,⁴⁹ que l'acompanyava — el seu estat de depressió el privava llavors d'interessar-se seriosament per res del que veia.

De totes les terres catalanes, les contrades pirinenques eren les que més l'atreïen, per la bellesa de llur paisatge i la riquesa de llur tresor folklòric. A elles feia cap sempre que podia, és a dir, quan la seva presència a la casa Comillas no era del tot necessària, per raó de l'absència dels marquesos. L'arregleja de notícies històriques, geogràfiques, folklòriques, botàniques, lingüístiques, que féu durant aquelles temporades, adés aposentat en ermitatges o en rectories rurals, adés trescant per valls i muntanyes, fou abundant i profitosa. A Montgrony i encontorns, durant els dies que hi passà, aplegà, ultra algunes de les cançons d'aquesta sèrie, diversos materials folklòrics; per exemple, una llegenda sobre les relíquies de sant Eudald, inserida al volum *Rondalles*, i unes tradicions referents al comte Arnau, tretes a llum per la revista «Catalana».⁵⁰ Durant els sojorns a la Presta començà d'explorar la topografia, la història i les tradicions de les comarques catalanes del nord de l'Albera, tot documentant-se per al seu gran poema que té en elles els principals escenaris.

Cinc lletres de cançons populars anotades durant l'excursió a Montgrony i a l'Alt Llobregat (núms. 18, 22, 81, 101, 118) es conserven dins

49. *La primera anada de Mn. Verdaguer al Rosselló*, «Gazeta de Vich», 23 de juny 1923.

50. 15 febrer 1922. — Recordem que entre les cançons populars transcrits durant la seva joventut a Folgueroles, hi ha la d'*El comte Arnau*; que posteriorment publicà una poesia sobre el mateix assumpte (*Ayres del Montseny*, 19), i que l'erudit valencià J. Vives i Ciscar, el 7 de juny de 1882, escrivia a Verdaguer agraint-li la tramesa d'una «copia de la cançión del conde Arnau».

el manuscrit 1463 de la Biblioteca de Catalunya, carpeta 26, en un quadernet format per tres plec de quatre pàgines, cosits barroerament, dos d'ells de 206×133 mm. de format, i un de 214×133 mm. Quatre pàgines del quadernet resten en blanc. L'escriptura és de la segona meitat de la dècada 1871-80. A més de les cançons esmentades, el quadernet conté dues breus oracions a l'Àngel de la Guarda. Verdagner tingué deixades durant un temps aquestes transcripcions a l'autor del *Romancerillo*, el qual numerà els fulls escrits, i hi indicà la procedència de tres textos (núms. 18, 22, 81); no aprofità gaire, però, el contingut del quadern en la seva col·lecció. A part d'aquestes cinc cançons, Milà assenyala la versió A del núm. 25 com a pertanyent a la mateixa enquesta.

Les transcripcions corresponents a l'Alt Vallespir ens donen versions de trenta-sis cançons i de cinc corrandes. Una part d'aquest material es troba en cinc plec de quatre pàgines, força semblants als de l'enquesta Montgrony-Castellar, però no cosits: un de 214×134 mm. (que conté els núms. 95, 98, i cinc corrandes), un de 205×134 (núms. 2 A, 15 A), un de 210×132 (núms. 30, 96), un de 208×154 (mutilat) (núms. 59, 104, 105, 100), i un de 205×130 (núms. 41, 85, 88, 115), conservats tots ells dins una carpeta del manuscrit suara esmentat. El caràcter de l'escriptura és el que trobem en els escrits verdagnerians de darreries del lustre 1876-80 o del següent. Aquests plec foren deixats per Verdagner a Milà, i numerats i acotats per aquest, com els de Montgrony.

D'altres transcripcions de versions vallespirenques (núms. 7 B, 13, 14, 15 B, 16, 43, 46, 47, 49, 64, 65, 67 B, 72 B, 77, 78, 82, 103, 110) es troben en una llibreta conservada dins la carpeta 20 del manuscrit 370 de la Biblioteca de Catalunya. Són cinquanta pàgines de 208×155 mm., protegides per una coberta de cartolina, que porta una etiqueta on Verdagner escriví el títol *Cançons populars*. Els primers fulls, sense numerar, contenen una còpia de la narració *La sangre de Wifredo*, extreta dels *Cuentos de mi tierra* de Víctor Balaguer; les cançons populars comencen al full 1 de la numeració posada per Milà, i arriben fins al 19; amb elles alternen quatre rondalles,^{50a} algunes oracions i corrandes devotes, i tres poesies rosselloneses d'autors moderns;⁵¹ a les darreres pàgines hi ha unes poques notes lingüístiques, esbossos d'alguna poesia, etc. L'escriptura de les pàgines de cançons i rondalles — força uniforme i relativament acu-

50a. Novament redactades per Verdagner, figurèn en el volum *Rondalles*.

51. Verdagner n'atribueix dues a Esteve Aragó (*Las niñas del Rosselló* i la que comença «Voleu saber quin caprici») i una a Xatard, apotecari de Prats («Una minyona ben feta»). La menció, però, que fa d'aquest darrer no indica precisament que la composició sigui seva: Xatard podia simplement haver estat la persona que la recità o cantà al nostre poeta.

rada — és de la mateixa època que la dels fulls solters amb versions vallespirenques abans descrits. Milà utilitzà aquest quadern, i hi escriví unes poques acotacions. Sobre les posades per Verdaguer, vegeu pàg. 99.

És possible que la llibreta *Cançons populars* i la sèrie de fulls solters corresponguin respectivament al primer i al segon sojorns del nostre col·lector a l'alta vall del Tec. A remarcar, a aquest propòsit, la circumstància que en les transcripcions de la llibreta predomina la grafia *-es* en els plurals femenins, i en les altres la grafia *-as*.

A les versions d'aquest grup esmentades fins ací, cal afegir els núms. 15 D, 37, 44 i 92, corresponents a versions publicades o esmentades en el *Romancerillo*, de les quals no conec text autògraf del nostre col·lector, però que Milà, en l'exemplar anotat d'aquella obra, assenyala com a recollides per mossèn Cinto al Vallespir. Finalment, potser també calgui incloure en el grup el núm. 39 (vegeu la notícia corresponent).

VIII

TRANSCRIPCIONS DE DIVERSES ÈPOQUES I DE DATA INCERTA

Descomptades les transcripcions pertanyents als grups anteriors, en resten poques a què puguem assignar època, i encara caldrà fer reserves respecte a la datació d'algunes.

El núm. 24 correspon a l'etapa de Vinyoles d'Orís (1871-73), en què el novell sacerdot, si no recollí gaires cançons populars, inicià amb èxit la seva producció de càntics religiosos per al poble, que ben sovint conserven, bellament adaptats, fragments de lletres populars religioses.⁵²

Els núms. 5 A, 21, 23, 98, 99 i 100, pel caràcter de l'escriptura s'han d'atribuir als volts de la primera meitat del decenni 1881-90, i les indicacions que en algun posa Milà mostren que no són posteriors a l'any 1882 — data de l'aparició del *Romancerillo* —, o almenys al 1884 — data de la mort de Milà —, i que provenen d'enquestes fetes a la Plana de Vic. No dono, però, amb certesa aquesta data com a originària, puix que molt bé podria tractar-se de còpies de transcripcions d'anys anteriors, les quals còpies Verdaguer hagués fet a la intenció de Milà. A aquest subgrup s'ha d'afegir el núm. 116, sense, però, que calgui aplicar-li la mateixa remarca especial que als altres.⁵³

52. Vegeu l'ajustat comentari de mossèn JOAN BONET a aquest intent de restauració de la nostra poesia popular religiosa, en el seu recent assaig *Rasgos apostólicos de Mn. Jacinto Verdaguer*, «Apostolado Sacerdotal», Barcelona 1945.

53. En una nota al cant IV del *Canigó* (pàg. 203), l'autor cita uns versos d'una cançó popular que possiblement sentí en avinentesa d'alguna de les seves excursions a la Cerdanya, tal volta la del 1883.

Els núms. 102 i 106 foren dictats per l'ermità de la Gleva durant l'època en què mossèn Cinto residí en aquell santuari (1893-95), segons es desprèn — això darrer — de la classe de paper emprat i de la forma de l'escriptura.

El núm. 120 és l'única transcripció que ara com ara conec dels anys darrers del nostre poeta; es conserva, en efecte, en un paper rebut per ell en desembre de 1901.

Més nombroses són les transcripcions de data incerta: com a tals haig de considerar totes aquelles de les quals no he vist cap text autògraf de Verdaguer i de què tan sols tinc notícia per les referències que hi fan Milà i Aguiló, quan aquests collectors no els assignen un lloc de procedència que — com és ara «Vallespir» o «Vinyoles d'Orís» — ens permeti de datar-les. Es troben en aquest cas les transcripcions núms. 1, 2 B, 4, 5 B, 6, 8, 9, 12, 15 C, 17, 19, 20, 25 B, 51, 53, 70, 76 i 86, esmentades per Milà com a recollides per Verdaguer a la Plana de Vic o sense indicació de lloc; i els núms. 52, 54, 56, 58 i 91, que, segons Aguiló, el nostre poeta li comunicà com a versions cantades a Folgueroles. És possible — en alguns casos probable — que provinguin de les primeres recollides fetes per Verdaguer, o sia que en realitat corresponguin al primer dels grups generals que he destriat. Quant a les citades per Milà, cal establir el mateix terme de datació *ad quem* que per al núm. 5 A i altres (l'any 1882, o el 1884). És dubtós el cas del núm. 39, si no admitem que la indicació «Prats de Lluss.» (= Lluçanès), de mà de Milà, no sigui un lapsus en lloc de «Prats de Molló».

Finalment, he renunciat a descriure algunes transcripcions conservades en els papers inèdits del gran poeta, adés perquè llur text és tan confús o la lletra tan incorrecta que no he pogut treure'n l'entrellat, adés per tractar-se de fragments insignificants, adés encara per ésser, més que veritables cançons, textos populars d'altra mena — oracions, moralitats, comparacions, acudits, etc.

IX

TRANSCRIPCIONS DE CORRANDES

En els apartats anteriors he evitat de referir-me a les corrandes populars transcrites pel nostre collector, per tal d'agrupar en el present les notícies que tinc de llurs arplegues. Sobre aquestes cal fer uns advertiments generals, no aplicables en igual mesura al cas de les cançons.

En presència de textos de corrandes catalanes autògrafs de Verdaguer, sovint pot ocórrer el dubte de si són originals seus, o bé transcripcions de

corrandes populars. En el segle passat, aquestes no foren inventariades; ens manquen, doncs, els elements de comparació necessaris per a aquella discriminació. D'altra banda, el nostre poeta, des de la seva adolescència, compongué molt sovint corrandes -- de primer amatòries, més tard preferentment religioses --, i és prou notòria la seva aptitud per a infondre un caient popular a les pròpies produccions, més que més si eren senzilles com les corrandes. De fet, ha estat freqüent que hom hagi pres per populars, corrandes seves, i viceversa; així ho fan constar dos bons coneixedors de l'obra verdagueriana com Antoni Busquets i Punset⁵⁴ i Valeri Serra.⁵⁵

Les anotacions de corrandes populars solen ser més propenses a perdre's que les d'altres textos. L'ur brevetat fa que sovint siguin fetes en bocinets de paper, o als marges de fulls que contien altres escrits. Fins que unes quantes no són aplegades en un sol full, poden estar força exposades a esgarriament o a inutilització. No seria, per tant, estrany que les corrandes que a continuació esmentaré fossin tan sols una petita part de les que Verdaguer hagués anat recollint. Altrament, haig de dir que no he estat prou amatent a registrar-les totes, i espero que en ulteriors repassades dels papers verdaguerians trobaré avinentesa per a ampliar la present notícia.

El lema que encapçala la composició *Viudesa*⁵⁶ és extret d'una «corranda montanyesa», segons fa constar l'autor. Una llibreta d'esborranys de cap als anys 1868-70 conté diverses corrandes originals de Verdaguer, i barrejada entre elles, sembla haver-n'hi alguna de popular.⁵⁷ En són, sense cap dubte, cinc de recollides al Vallespir en 1879 o 1880,⁵⁸ anotades en el mateix full que les cançons núms. 95 i 98.⁵⁹ A la llibreta *Cançons populars*, corresponent a les mateixes tongades d'arreplega, n'hi ha cinc o sis (pàgs. 13 i 14), alguna de les quals podria també ser classificada com a oració. Dels darrers anys de l'autor, puc esmentar un articlet inèdit glossant una corranda mística que, segons ell, hom cantava a la Segarra.

El grup més important de transcripcions de corrandes catalanes són les vint-i-una que figuren en un full al Museu Episcopal de Vic, de 220 x 150 mil·límetres, acuradament escrit per Verdaguer vers la segona meitat del

54. Pròleg a *La mellor corona* (Barcelona 1902), pàg. XIX.

55. *Biografia*, 23.

56. *Jovenfvoles*, 167.

57. Podré donar més precisions sobre aquest punt en el segon volum dels *Escrits inèdits*.

58. Una d'elles és reproduïda per Verdaguer en una nota del *Canigó*, 208; hi substitueix el mot *adiós* — respectat en la transcripció manuscrita — per *adeu*.

59. Al marge d'aquest full, el col·lector es pregunta: «També n diuen corrandas a Prats?»

decenni 1861-70 o a principis del següent, com es desprèn del caràcter de l'escriptura. Foren publicades a «La Gazeta Montanyesa», de Vic, l'11 de juliol de 1908, i reproduïdes al «Butlletí del Centre Excursionista de Vic», I (1912), 35. En ambdues edicions, l'ortografia de l'original sofrí petits retocs, i la setena corranda — sens dubte considerada poc decent — hi fou omesa.

En el primer dels dos citats periòdics, encapçala el text un advertiment anònim on es fa constar que Verdaguier, essent molt jove, seleccionà per encàrrec d'un amic aquestes corrandes d'entre les que «es cantaven a Folgarolas en les *camilleres* de Pasqua Florida»; s'hi diu també que moltes devien ser «ja antigues y tradicionals». Si l'autor d'aquest advertiment és, com sospito, el canonge Collell — director d'aquell periòdic —, l'afirmació que s'hi fa de l'origen popular d'aquestes composicions, tindrà sens dubte moltes probabilitats d'ésser certa; a parer meu, però, la certesa no serà absoluta, a causa de la possibilitat que existeix, com ja he observat, de confondre certes corrandes verdaguierianes amb les tradicionals. Realment, l'estil d'aquestes és més vulgar, i llur contingut és menys líric, que els de les trameses al «Calendari Català» per l'estudiant-poeta; però cal tenir en compte que aquest, no tenint intenció de publicar-les, podia haver cercat tan sols, en compondre-les, que agradessin a les noies del seu poble a qui les adreçava.⁶⁰

En el fons verdaguierà de la Biblioteca de Catalunya es conserven diverses llistes de *cantares* castellans, adés autògrafes del nostre poeta, adés d'altres mans. Sens dubte la més curiosa és la integrada per tres fulls de 220 × 158 mm., arrencats d'un mateix quadern; es troben dins la carpeta 24 del manuscrit 1463. La presència en ells de cobles referents a la vida dels mariners, a l'enyorança de la pàtria, a diversos ports espanyols — Santander, Sevilla i més d'un cop Cadis i Màlaga — i també a l'Havana, em fa sospitar, ensems que la classe de lletra — de cap al segon lustre de la dècada 1871-80 —, que el text fou dictat a Verdaguier durant els seus viatges transatlàntics (1874-76), o poc després a Barcelona per tripulants de vaixells que feien la carrera d'Amèrica.

Altres quatre fulls, provinents segurament del mateix quadern, de lletra semblant, i conservats a la carpeta 14 del manuscrit suara esmentat, contenen, ultra diverses oracions populars, una altra sèrie de *cantares* en castellà, gairebé tots de tema religiós, i tres d'amatoris sota l'epígraf «Gallegas», en un galleg acastellanat.

Finalment, el núm. 9 del mateix manuscrit és una llibreta de 22 pà-

60. Remarquem en aquesta sèrie de corrandes l'ús predominant de l'article *el, els*; en canvi, la forma *lo* — gairebé exclusiva en els escrits verdaguierians — només hi surt una vegada.

gines de 213 x 154 mm., a la primera de les quals Verdaguer posà aquest títol: *Canciones y coplas populares recordadas por Isabel Rueda, de la Prov.^a de Jaén, villa de Arjonilla*. S'hi transcriuen nombrosos *cantares* i *saetas*, a més d'oracions i altres versos, tot d'assumpte religiós i en castellà. La major part del text és d'una mà distinta de Verdaguer; ell només hi escriví el títol, una cobla a la pàgina 7, i diverses oracions en vers i en prosa a les cinc darreres.

X

APORTACIÓ DE VERDAGUER ALS RECURS CANÇONÍSTICS
DE MILÀ I FONTANALS I DE MARIÀ AGUILÓ

Les enquestes folklòriques del nostre poeta foren segurament empreses sense cap disseny de publicació dels materials en reculls especials. Els estímuls principals devien ser el simple plaer de fer-les, el goig d'anar atresorant notícies i textos tan suggestius, i sobretot, l'esperança de poar-hi temes d'inspiració i documentació curiosa i nova per a les pròpies composicions. Fou a darreries de la seva vida quan mossèn Cinto, veient que la collita havia estat abundosa i interessant, pensà en la publicació de diversos aplecs; i, de fet, n'estructurà especialment tres — el de rondalles, el d'aforismes i el de cants d'ocells —, tot refent-hi sovint la redacció de les anotacions primitives perquè hom trobés més gust en la lectura.⁶¹

També les cançons populars formaven part, i en proporció respectable — com hem vist en les pàgines precedents —, del material aplegat. Però llur publicació no hauria pogut tenir la novetat que avalorava les seccions esmentades, car gairebé tots aquells textos es trobaven ja en les col·leccions publicades per Briz, Milà i Aguiló; d'altra banda, aquests dos darrers autors havien aprofitat considerablement la tasca del nostre col·lector. Es pot dir doncs que, en aquest ram, Verdaguer havia estat col·lector per compte d'altri.

No tinc notícia que col·laborés al recull de Francesc Pelagi Briz. Ja he mencionat abans la tramesa de corrandes que féu a aquest escriptor, en 1866, per al «Calendari Català»; però es tracta de composicions originals seves, per bé que de caient popular. ¿Hauria estat a intenció de Briz que l'estudiant de Can Tona recollí de llavis del poble les que figuren

61. Aquests reculls foren publicats, després de la mort del poeta, dins la col·lecció de les seves «Obres pòstumes», editada per «L'Avenc», i posteriorment incorporats per Francesc Matheu en els volums *Rondalles* i *Folklore* de l'edició popular de les obres completes.

al manuscrit del Museu de Vic a què abans (pàg. 107) m'he referit? En l'advertiment preliminar del volum quart de les *Cançons de la terra* (Barcelona 1874), el nom de Verdaguer no es troba entre els de les persones a qui el collector regracia la comunicació de versions.

La cooperació del nostre poeta al *Romancerillo catalán* de Milà i Fontanals fou realment important. En un preciós exemplar d'aquesta obra, ple d'anotacions en llapis autògrafes del seu autor i conservat a la Biblioteca de Catalunya,⁶² consten com a facilitades per Verdaguer més de setanta versions. I és molt probable que Milà no consigní, ni de bon tros, totes les que aquell li féu a mans, puix que bona part de l'exemplar no porta indicacions de cap mena. Algunes d'aquelles versions són donades per Milà com a bàsiques; d'altres com a secundàries, tot i que sovint fossin més completes que les d'altra procedència posades en primer terme — n'és causa a voltes el fet d'haver arribat molt a darrera hora —.⁶³ En alguns casos Milà es limita a resumir-les o àdhuc simplement a mencionar-les.

A l'exemplar amb notes marginals que acabo d'esmentar, l'autor escriu en llapis nombroses versions o fragments de versió facilitats per Verdaguer i no incorporats al text imprès. A més, com per a moltes versions impreses, generalment hi fa constar el lloc on el nostre poeta les havia recollides.

Hi ha encara una altra prova de la copiosa utilització per Milà del material cançonístic aplegat per Verdaguer. Totes les transcripcions corresponents a les enquestes de Montgrony-Castellar i del Vallespir, i moltes de corresponents a la Plana de Vic, foren passades a Milà, i aquest les tornà al nostre collector després d'haver-hi posat algunes acotacions (vegeu pàgines 104 i 105). No res menys, entre els originals del *Romancerillo* conservats a la Biblioteca Menéndez Pelayo, de Santander, hi ha diverses còpies autògrafes de Milà de versions transcrites per Verdaguer durant la seva joventut; algunes van senyalades amb el nom d'aquest. Entre aquells materials, també n'he trobades dues d'acuradament fetes pel nostre poeta, amb lletra probablement anterior a l'any 1870 (núms. 29, 32).

La comunicació de lletres de cançons per Verdaguer a Milà probablement tingué lloc en distintes èpoques,⁶⁴ però degué ésser de major volum quan l'illustre professor decidí d'enllestir i publicar la gran collecció que

62. He examinat aquest exemplar amb tota cura pel que es refereix a l'aportació de Verdaguer. — El mestre FRANCESC PUJOL i Mn. JOAN PUNTI són autors d'un valuós estudi sobre les anotacions manuscrites, autògrafes de Milà, que s'hi contenen: *Observacions, apèndix i notes al «Romancerillo catalán» de Manuel Milà i Fontanals* (Barcelona 1926) («Materials» de l'Obra del Cançoner popular de Catalunya, volum I, fascicle 1).

63. És el cas, per exemple, de les versions de la cançó *El pastoret* trameses per Verdaguer quan la impressió del volum ja era avançada (vegeu nota de Milà a la pàg. 44 del *Romancerillo*).

64. Jaume Collell el 31 d'octubre de 1872 escrivia a Milà anunciant-li la tramesa

venia preparant de tants anys. Ja he indicat que amb aquella darrera etapa coincideixen les primeres estades de mossèn Cinto a les comarques pirinenques.

En el pròleg del *Romancerillo*, l'autor deu referir-se principalment a Verdaguer quan diu que, entre els amics que li havien comunicat poesies populars, es comptava «más de un renombrado vate»; sorprèn un xic, però, de no trobar-lo explícitament anomenat quan, unes ratlles més avall, s'indica quins foren els principals col·laboradors. Les aportacions d'alguns dels mencionats són, en efecte, inferiors a la del cantor de l'Atlàntida; tal volta, però, el motiu d'ésser citats fou, en alguns casos, el fet d'haver enviat, a més de lletres de cançons, textos folklòrics d'altra mena i cartes amb notícies i comentaris sobre temes que interessaven al col·lector.

També sabem que Marià Aguiló aprofità, en el seu *Romancer popular de la terra catalana*, bon nombre de lletres populars recollides pel seu gran amic i admirador mossèn Cinto. Tan sols en el volum primer — únic publicat⁶⁵ — insereix set cançons de les quals indica que alguna de les versions tingudes en compte li fou facilitada per aquest (núms. 52, 54, 55, 56, 57, 58, 91). D'altra banda, Valeri Serra ens informa⁶⁶ que entre els papers d'Aguiló «s'han trobat cansons populars que Verdaguer li remetia de Riudeperes estant»; i Busquets i Punset diu⁶⁷ que la col·lecció cançonística d'aquell s'enriquí amb l'aportació del tresor popular que el nostre poeta havia heretat de la seva mare. L'examen dels materials que avui posseeix l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya — això és, la immensa majoria de les transcripcions de cançons populars aplegades pel gran col·lector mallorquí — permetria sens dubte de comprovar aquestes asseveracions i, possiblement, d'ampliar la llista dels materials folklòrics verdaguerians registrats en el present estudi; malgrat el meu interès a dur-lo a terme, això no ha estat possible, per raó de les actuals circumstàncies. Quant a la part dels papers d'Aguiló que ha passat a poder meu, sols hi he trobat quatre transcripcions de Verdaguer: tres d'autògrafes d'aquest (núms. 33 B, 50 B, 116), i una de parcial, copiada per Aguiló (núm. 43).⁶⁸

d'una cançó asturiana «que tal vegada li farà a V. peça, puix segons me digué Mossen Cinto, recull ara romanços de totes les províncies d'Espanya» (*Epistolari Milà*, I, 186). És probable, per tant, que també el nostre poeta facilités ja aleshores materials a Milà.

65. *Cançons feudals cavalleresques* (Barcelona 1893).

66. *Biografia*, 31.

67. Dins l'article publicat per «Joventut», abans citat.

68. A torna-journals, Aguiló degué posar més d'un cop a disposició del nostre poeta el seu arxiu de literatura popular. D'una carta tramesa per aquest a Jaume Collell l'any 1870 (*Carteig historich*, Vic 1929, pàg. 21), es dedueix que havia demanat a Aguiló notícies sobre una cançó que utilitzà com a font de la *Balada de Mallorca*, inserida a *L'Atlàntida*. En el *Canigó*, 201, reproduïx en nota una cançó de fallaires recollida per Aguiló a Caldes de Bof.

XI

NOTÍCIA PARTICULARITZADA DE LES TRANSCRIPCIONS

En el següent capbreu segueixo la mateixa ordenació de les cançons adoptada per Milà en el *Romancerillo catalán*. Les que no tenen correspondència en aquesta col·lecció es troben al final (núms. 98 i següents), ordenades segons criteri semblant. No és al lloc que li pertoca la cançó núm. 120, de la qual sols he tingut esment a darrera hora.

Quan Verdaguer dóna un títol a la cançó, ho faig constar. Quan no en posa cap, tradueixo el títol adoptat en el *Romancerillo*, tret de quan desdiu excessivament del contingut de la versió de Verdaguer; en aquests casos, adopto l'emprat en *Cansons de la terra*, o bé un de nou que em sembla escaient.

A continuació del títol dono entre cometes el primer o els primers versos de la versió transcrita per Verdaguer.

Les indicacions cronològiques sobre el caràcter de l'escriptura, es basen en la comparació amb autògrafs verdaguerians datats. No cal dir que tan sols les puc donar com a aproximades.

Quan no indico res respecte a la relació de les versions de Verdaguer amb les corresponents del *Romancerillo*, s'entén que en divergeixen lleugerament — quant a l'estil o a detalls no essencials —; en canvi, quan els són del tot idèntiques, o radicalment distintes, ho faig constar.

Em serveixo de majúscules de rodó per a distingir les diverses versions d'una mateixa cançó descrites en el següent capbreu; i de majúscules de cursiva per a distingir versions douades per Milà en el *Romancerillo*.

En citar pàgines de la llibreta *Cansons populars* (veg. supra, pàg. 104), segueixo la numeració que en realitat els correspon, no la parcial posada per Milà.

Empro les següents abreviatures:

Bibl. Cat. = Biblioteca de Catalunya.

Bibl. Mz. Pelayo = Biblioteca Menéndez Pelayo, de Santander.

Cansons de la terra = FRANCESC PELAGI BRIZ, *Cansons de la terra*, 5 vol. (Barcelona 1866-77).

MASPONS, AAEC = [FRANCESC MASPONS I LABRÓS], *Aplech de cansons populars catalanes*, «Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana», any 1882.

Misc. folkl. = *Miscelánea folklórica*, Barcelona, 1887 («Biblioteca Popular de l'Associació d'Excursions Catalana», vol. IV).

Observaciones = MANUEL MILÀ I FONTANALS, *Observaciones sobre la poesía popular, con muestras de romances catalanes inéditos* (Barcelona 1853).

Observacions = FRANCESC PUJOL i JOAN PUNTI, prev.: *Observacions, apèndixs i notes al «Romancerillo catalán», de Manuel Milà i Fontanals* (Barcelona 1926) («Materials» de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, vol I, fasc. 1).

Romancer = MARIÀ AGUILÓ, *Romancer popular de la terra catalana, I (Cançons feudals cavalleresques)* (Barcelona 1893).

Romancerillo = MANUEL MILÀ I FONTANALS, *Romancerillo catalán* (Barcelona 1882).

VIDAL, *Cans. Ross. Cerd.* = PERE VIDAL, *Cançoner catalá de Rosselló y de Cerdanya*, fasc. IV (*Cançons populars*) (Perpinyà, s. d.).

1. *L'Anunciació*. — Versió facilitada a Milà, que aquest copia en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 2, tot indicant que Verdaguer la recollí a la Plana de Vic.
2. *Alegria de sant Josep*. — A) «Si sen van dos a Betlhem, | Joseph y la sua Esposa.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre pàgines, de 205 × 134 mm., que també conté el núm. 15 A. Lletra de cap a la segona meitat del decenni 1871-80 o de començaments del següent. Milà, en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, copia aquesta versió, tot indicant que Verdaguer la recollí a Prats de Molló. — B) Versió també copiada per Milà en l'exemplar esmentat, on consigna que Verdaguer la recollí a la Plana de Vic. — *Observaciones*, 129; *Cançons de la terra*, III, 235; *Romancerillo*, núm. 7.
3. *Els Reis d'Orient*. — «No es nat en palau» (primer vers d'una de les cares del full; però pot no ésser el primer del text). Bibl. Cat., ms. 1464. Escrita al dors de la carta — un full de 156 × 110 mm. — de Josep Molist a un tal Bonaventura, datada a Folgueroles el 22 octubre 1864. Text molt confús, escrit amb llapis i mig esborrat. *Romancerillo*, número 8 C.
4. *Herodes*. — Versió facilitada a Milà, que aquest publica al *Romancerillo* com a versió B del núm. 10; a l'exemplar anotat fa constar que havia estat recollida per Verdaguer a la Plana de Vic.
5. *Magdalena*. — A) «Ma germana Magdalena.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 26. Plec de quatre planes de 213 × 156 mm., que també conté els nùms. 23, 99 i 100. Lletra de cap a primers anys del decenni 1881-90. Milà posa en aquest plec la indicació «Plana de Vich», i en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, núm. 12, fa constar, al costat de dos versos copiats en llapis, que aquesta versió fou recollida a la dita comarca per Verdaguer. — B) Versió reproduïda a *Romancerillo*, núm. 12 D. En l'exemplar anotat li és assignada la mateixa procedència que a A. — Divergeixen força d'aquestes versions transcrites pel nostre poeta les publicades a «La Veu del Montserrat», 22 juliol 1885 (per Mn. JOAN SEGURA), i a *Misc. folkl.*, 120.
6. *La Passió* (I). — A) «Portal de Betlem | es portal ditxós.» Versió escrita per Milà en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text del núm. 13, tot indicant per procedència: «V[erdaguer]. Plana [de Vic].»

- B) Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 15. Full de quatre pàgines de 207 × 128 mm., que també conté dues poesies castellanescs de tema nadalenc. Lletre del decenni 1881-90. Solament hi ha els darrers versos d'aquesta cançó. — Comp. núms. 7 i 25.
7. *La Passió* (II) (títol posat per Verdaguer). — A) «Un divino vull cantá | de Jesus y de Maria.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 150 × 98 mm., que també conté el núm. 89. Lletre de cap a 1865-66. Verdaguer n'esmenta uns versos en l'article *L'ermita del Mont*, datat el 1884 (*Excursions y viatges*, 187). — B) «Un divino vull cantar | del bon Deu, alabat siga.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 32. Lletre de darrers anys del decenni 1871-80. Text força més complet que el d'A. — *Romancerillo*, núm. 14. Comp. núms. 6 i 25.
  8. *El càstig*. — Milà, en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, fa constar que Verdaguer havia recollit a la Plana de Vic aquesta cançó (núm. 18 A d'aquella col·lecció).
  9. *La intercessió de la Verge*. — En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, Milà escriu «V[erdaguer]. Plana [de Vic]», entre el text d'aquesta cançó i el de la següent (núm. 10). No puc dir amb certesa a quina d'ambdues correspon aquesta indicació de procedència; F. PUJOL i J. PUNTI, *Observacions*, 40, la refereixen a la primera.
  10. *Assistència de la Mare de Déu*. — A) «Ni eran tres pastoret[s] | quen guardaban la ramada.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 144 × 112 mm. Lletre de cap a 1864-65. Amb notables variants, la primera meitat correspon al núm. 21 A del *Romancerillo*, i la segona a la versió complementària escrita per Milà a l'exemplar anotat d'aquesta obra. (Vegeu núm. 9, sobre la possible indicació de procedència.) — B) «Hont anau Mare de Deu, | hont anau tan apressada.» En el mateix full que conté A. Lletre semblant a A. — *Cansons de la terra*, IV, 209; *Romancerillo*, núm. 21 A (text molt semblant); MASPONS, *AAEC*, 493 (*La Mare de Deu*); VIDAL, *Cans. Ross. Cerd.*, 43 (*La Mare de Deu*).
  11. *Sant Magí*. — Verdaguer posa com a lema de la seva poesia *La Font del Miracle* (publicada al volum del certamen de «La Misteriosa» del 1877, pàg. 81, d'on passà a la primera edició dels *Idilis y cants místichs*, i posteriorment al volum *Montserrat* de les «Obres completes») dos versos d'aquesta cançó, en la qual s'inspira la primera part d'aquella. Aquests versos figuren a la versió B del núm. 23 del *Romancerillo*.
  12. *Santa Quitèria*. — Versió facilitada a Milà, que la copia en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 25, tot indicant que Verdaguer la recollí a la Plana de Vic.
  13. *Sant Isidro* (títol posat per Verdaguer). — «Sant Isidro s es nudrit | dins la vila de Madrid.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 35. Lletre de darrers anys del decenni 1871-80. Milà es refereix probablement a aquesta versió en els següents mots, que escriu a l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 27, versió A, : «Hay otra de V[erdaguer.] Prats de Molló». Les versions

- publicades per Milà, com també la inserida en *Cançons de la terra*, III, 101, són força distintes.
14. *El pobre*. — «Si n hi havia un pobret, | un pobret de Jesucrist.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cançons populars*, 4. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 35F; text idèntic. En l'exemplar anotat d'aquesta obra, Milà assenyala com a procedència «V[erdaguer], Prats de Molló».
  15. *El pastoret*. — A) «Ay si n era un pastoret | d alla hont la Verge habita.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 26. Plec de quatre pàgines, de 205 × 134 mm., que també conté el núm. 2. Lletra de la segona meitat del decenni 1871-80 o de començaments del següent. Damunt el text, Milà escriví «Prat[s] de Molló». *Cançons de la terra*, V, 9 (*La Verge del Coral*); *Romancerillo*, núm. 36 H. — B) «Vila de Pra[t]s de Molló, | be n es gran la teva ditxa.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cançons populars*, 9. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 36 E. — C i D) En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, Milà consigna la procedència verdagueriana de les seves versions F i G (ultra la de E i la de H, que ja he citat). Per a F anota: «V[erdaguer.] Plana de Vich»; per a G: «V[erdaguer.] Vallespir.» Al costat del text G copia, d'una nota tramesa per Verdaguer, la següent notícia: «Joan Vidal, aplegador de la Verge dei Coral, me digué aqueix romans, que ell havia apres en un pergami de 1585, que robaren fa pochs anys en la capella. 4 juliol 1880. Verdaguer.»
  16. *La tortoreta* (títol posat per Verdaguer). — «Si n eran tres matalots, | son vinguts de l Inglaterra.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cançons populars*, 31. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo* núm. 41; text idèntic. En l'exemplar anotat d'aquesta obra consta com a procedència: «Verd[aguer]. Prats de Molló»; indicació que F. PUJOL i J. PUNTI, *Observacions*, 16, refereixen solament a dos versos que ells donen com a versió nova, però que, en realitat, són simplement oblidats en el text imprès; per tant, l'atribució a Verdaguer deu correspondre a tota la versió, a la qual, altrament, no és assenyalada cap altra procedència. A remarcar la substitució que fa Verdaguer dels mots *tortugueta*, *tortuga*, que per confusió degué dictar-li el subjecte, per *tortoreta*, *tortora*; Milà dona aquells com a variants.
  17. *La Redempció*. — En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat de la versió — molt incompleta — d'aquesta cançó (núm. 42 d'aquella col·lecció), Milà consigna que havia estat recollida a la Plana de Vic pel nostre poeta.
  18. *A la Concepció* (títol posat per Verdaguer). — «Pastoreta galana, | reyna de terra y cel.» Al primer full del quadernet de transcripcions fetes a Montgrony i a Castellar de N'Hug l'agost de 1878 (vegeu pàg. 104). Lletra d'aquesta època. Damunt el text, Milà escriví un mot que sembla dir «Valles» (= Vallespir), però l'esborrà, i més avall posà: «Mongrony (home [?] de Castell[ar] de Nuch». A l'exemplar anotat del *Roman-*

- cerillo*, Milà copia aquesta versió al costat del text imprès del núm. 43 A (*La Divina Pastora*), i escriu: «Semi artística. V[erdaguer.] Castellar de Nuch».
19. *Súplica*. — Versió comunicada a Milà, que aquest transcriu en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 49, tot indicant que havia estat recollida a la Plana de Vic pel nostre poeta.
  20. *El judici*. — Versió comunicada a Milà, que la inclogué en el *Romancerillo*, núm. 50. En l'exemplar anotat fa constar que Verdaguer la recollí a la Plana de Vic, i posa aquesta nota (no transcrita per F. PUJOL i J. PUNRÍ en *Observacions*): «Empieza separado, con minúscula, después de un vacío. Creía [Verdaguer] que faltaba algo, o dudaba de si era otra».
  21. *Les dotze paraules*. — «Sola n era una [verge (?)], i va parí en Betlem.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 26. Plec de sis pàgines de 213 × 156 mm., que també conté el núm. 97. Lletra de primers anys del decenni 1881-90. *Romancerillo*, núm. 52; text molt semblant, tret de no tenir, com aquest, un respòs castellà i de no haver-hi dialectismes vallespirencs.
  22. *Dubte de sant Josep*. — «Sant Joseph ve de defora.» Al quart full del quadernet de transcripcions fetes a Montgrony i Castellar de N'Hug l'agost de 1878 (vegeu pàg. 104). Lletra d'aquella època. Són del mateix assumpte els núms. 4, 55, 56 i 57 del *Romancerillo*. La present versió de Verdaguer és diferent de totes aquestes; la menys dissemblant és 55 B. Comp. també, *Cansons de la terra*, III, 227 (*Enuig de sant Josep*). A l'exemplar anotat del *Romancerillo*, Milà en copia un fragment al costat del text imprès del núm. 55 A, i indica que Verdaguer la recollí a Castellar de N'Hug. — A aquesta cançó es refereix Verdaguer en una carta indatada al seu cosí Narcís Verdaguer i Callís (serà publicada en el nostre *Epistolari de Verdaguer*); hi diu que hauria volgut enviar-la-hi, però, no tenint-la a mà, li copia el text del núm. 4 del *Romancerillo*. S'hi refereix també, i n'esmenta uns versos, en *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, 145.
  23. *L'establia*. — «Van a un poblet si ls acullirian.» En el mateix full que conté els núms. 99 i 100; a tots fres és comú el títol *Nadal*, posat pel collector. Milà copia la major part d'aquesta versió en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 58 (*El Nacimiento*).
  24. *La Mare de Déu de la Gleva*. — Versió comunicada a Milà, que aquest copia en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 63, tot indicant que Verdaguer l'havia recollida a Vinyoles d'Orís (per tant, durant els anys 1871-74). F. PUJOL i J. PUNRÍ no esmenten aquesta atribució, i sí en canvi, indogudament, la de *La Verge gloriosa*, que en el *Romancerillo* precedeix immediatament aquesta.
  25. *Divino de la Passió*. — A i B) Dues versions comunicades a Milà, que aquest transcriu en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 71 d'aquesta col·lecció, tot indicant que són

- «cuasi semiartísticas» i que Verdaguer recollí l'una a Castellar de N'Hug (de primer havia escrit «Montgrony») i l'altra a la Plana de Vic. Comp. núms. 6 i 7.
26. *El comte Arnau*. — «Per haont haveu passat.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 154×105 mm., que també conté el núm. 87. Lletra de cap a 1865-66. *Observacions*, 136; *Cançons de la terra*, I, 53; *Romancerillo*, núm. 78. La versió de Verdaguer és força més curta que les d'aquests reculls. Sobre l'interès del nostre poeta per la llegenda del comte Arnau, vegeu més amunt, pàg. 103.
27. *Lo rey de Fransa* (títol posat per Verdaguer). — «En parti lo rey de Fransa.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 147×103 mm. Lletra anterior a la de la majoria de les transcripcions verdaguerianes de cançons populars; sembla de cap als anys 1860-62. *Observaciones*, 142 (*La prisión del rey de Francia*); *Cançons de la terra*, IV, 161 (*La presó del rey de Fransa*); *Romancerillo*, núm. 80 (*Prisión del r. d. F.*). En l'exemplar anotat d'aquesta darrera col·lecció s'indica com a procedència de la versió B: «Verd[aguer. Plana de] Vich». — A la Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials ordenats del *Romancerillo*, hi ha una còpia, autògrafa de Milà, d'aquesta transcripció de Verdaguer; l'encapçala la mateixa indicació de procedència que en l'exemplar anotat, i va seguida dels següents mots: «Es literal? No's recorda si va varia alguna cosa. No lo cree». Milà, doncs, es volgué informar de si Verdaguer havia retocat el text primitiu, i el poeta li respongué que no ho creia.
28. *Els segadors*.— A) «Catalunya, Catalunya, | Catalunya rica y plena.» Bibl. Cat., ms. 1464. Plec de quatre planes de 153×109 mm., que també conté el núm. 62. Lletra de cap a 1863-64. Al costat del text d'aquesta versió, Verdaguer transcriví posteriorment — amb lletra de finals d'aquell decenni, o del següent — el text de B, procurant d'encarar els versos referents a uns mateixos fets i ometent els de B comuns amb A. — B) «Ditxosa C[atalunya,] | qui t ha vista rica y plena» (supleixo en vista d'A). Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 26. Plec de quatre planes de 133×85 mm. Lletra molt enrevesada, de finals del decenni 1861-70, o posterior. Text confús, amb diverses llacunes. — *Romancerillo*, núm. 81 (*La Guerra de los Segadores*); a l'exemplar anotat, Milà esmenta Verdaguer com a col·lector de les versions A i B del text imprès. A la Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials ordenats del *Romancerillo*, he trobat una còpia de les versions de Verdaguer, feta per Milà, encapçalada amb el nom d'aquell. A remarcar l'interès del nostre poeta per aquesta cançó històrico-patriòtica, que més endavant ell contribuiria a fer adoptar com a himne nacional.
29. *La jove guerrera*. — A) «Una cansó buy canta, | no hi ha molt que ses dictada | de una minyona que hi ha, | que a prop del mar ses criada.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152×105 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 83 (text força semblant; les poques variants que ofereix el de Verdaguer milloren aquell). — B) Bibl. Mz. Pelayo, carpeta

- de materials ordenats del *Romancerillo*. Còpia d'A feta acuradament per Verdaguer vers darreries del decenni 1861-70, a judicar per la lletra. Al dors hi ha la segona transcripció del núm. 32. — A l'exemplar anotat del *Romancerillo*, una «V» sembla indicar la procedència verdagueriana del text d'aquesta cançó. F. PUJOL i J. PUNTÍ, *Observacions*, 34, suposen — a parer meu, erròniament — que aquesta inicial es refereix a la cançó *Bach de Roda*, que precedeix aquesta en el *Romancerillo*.
30. *El setge de Roses*. — «Ay noyas del Rosselló.» Bibl. Cat., ms. 1463. Full de paper blavós, de 210 × 132 mm., semblant als que contenen diversos esborranys verdaguerians escrits pels volts del 1878; també conté la cançó núm. 96. Lletra de cap a mitjans del decenni 1871-80. Damunt el text Milà escriví «Vallespir». *Romancerillo*, núm. 88 H, de la qual versió, en l'exemplar anotat es consigna que fou recollida pel nostre poeta al Vallespir.
31. *Els segadors de Tàrraga*. — «Al dia cinch de juny eram.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 143 × 94 mm., que també conté el núm. 114. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 99; text idèntic. A l'exemplar anotat d'aquesta col·lecció l'autor consigna la procedència verdagueriana.
32. *El jove voluntari*. — A) «Una cansó vull cantar, | no hi ha molt que s'es dictada, | treta d'un minyo lleuger.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 153 × 105 mm. Lletra de cap a 1865-66. *Romancerillo*, núm. 102 B; text idèntic, tret de l'acabament, que possiblement es trobava en un full perdut. Milà, en l'exemplar anotat, assenyalava la procedència verdagueriana. — B) Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials ordenats del *Romancerillo*. Còpia d'A, feta acuradament per Verdaguer. Lletra de cap als darrers anys del decenni 1861-70. Al marge, Milà escriví: «Es suplemento? No lo cree»; degué, doncs, preguntar a mossèn Cinto si aquell text complementava un altre — potser el de la cançó núm. 29, que es trobava en el mateix full; potser l'altre d'aquest núm. 32 —. També a la Bibl. Mz. Pelayo, dins la mateixa carpeta, he vist una còpia que Milà féu d'alguna de les transcripcions verdaguerianes que acabo d'esmentar. Al costat del text posa, entre altres, les següents indicacions: «Verdaguer, Plana de Vich», «Independencia» (aquesta darrera vol dir que la cançó es refereix a un fet de les guerres napoleòniques).
33. *Serrallonga* (títol posat per Verdaguer). — A) «Joan Sala s diu per nom.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de quatre planes, de 157 × 108 mm., que també conté el núm. 90. Lletra de cap a 1863-64. *Cansons de la terra*, III, 179; *Romancerillo*, núm. 107. La versió de Verdaguer és completament distinta de la de Briz; en canvi, en bona part concorda amb la del *Romancerillo*. Posteriorment Verdaguer escriví al marge del full una sèrie de variants, que donen un text idèntic al publicat per Milà. En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, aquest consigna la procedència verdagueriana de les seves versions A i B. — B) Entre els papers de Marià Aguiló actualment en poder meu, hi ha una nova transcripció, en un full allargas-

- sat, de 315 × 100 mm., feta per Verdaguer damunt A, aprofitant les variants esmentades. Lletra de cap a darreries del decenni 1861-70.
34. *Els garbers*. — «La ciutat de Barcelona, | ho que noble ciutat es.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 200 × 145 mm. Lletra de cap a 1865-67. *Romancerillo*, núm. 108.
35. *En Tocasson*. — «Cuan jo n era petitet, | cuan dormia no ploraba.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 153 × 111 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 110; text idèntic. A l'exemplar anotat, Milà indica que aquesta versió li fou comunicada per Verdaguer. A la Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials ordenats del *Romancerillo*, he vist una còpia feta per Milà, on també consta el nom de Verdaguer com a collector.
36. *L'hereu de la forca*. — «Cuant jo n era petitet, | la mare men governaba.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 156 × 113 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Cançons de la terra*, III, 191; *Romancerillo*, núm. 112 B, de la qual versió Milà esmenta la procedència verdagueriana en el seu exemplar anotat.
37. *Francisco*. — En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès de la versió A_{II} del núm. 115, Milà fa referència a una versió que li havia estat comunicada pel nostre poeta, i que no insereix: «otra muy incompleta de V[erdaguer]. Vallespir.»
38. *El Serraller*. — «Una canso vull cantar, | no hi ha molt que s es dictada, | treta de dotse minyons.» Bibl. Cat., ms. 1464. Escrita en un full restat en blanc, de 204 × 149 mm., de la carta de Francesc Masferrer a Verdaguer, de 18 març 1865; també s'hi troba el núm. 94. Només hi ha els primers versos. Lletra de cap a 1865-67. *Cançons de la terra*, III, 87; *Romancerillo*, núm. 117.
39. *Bacaina*. — Versió facilitada a Milà, que aquest copia en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, al costat del text imprès del núm. 126, tot indicant que havia estat recollida pel nostre poeta a «Prats de Lluss», és a dir, de Lluçanès; però és possible que aquest nom sigui escrit erròniament, en lloc de Molló.
40. *Barceló*. — «Barceló, inglaterra.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 155 × 108 mm., que també porta el text, molt confús, d'una o dues cançons que no he identificat. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 130; la versió de Verdaguer és més llarga. Al marge, en lletra grossa, hi ha el mot «Contrapás».
41. *Matiners* (títol posat per Verdaguer). — «Una cansó us vull cantar, | no hi ha molt que s es dictada, | treta n es dels Matiners.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de 4 pàgines, de 205 × 130 mm., que també conté els núsms. 85, 88, 115. Lletra de la primera meitat del decenni 1881-90. *Romancerillo*, núm. 134 (*Sublevados de 1847*); text idèntic. En l'exemplar anotat per Milà es llegeix: «V[erdaguer]. Prats de Molló».
42. *El testament d'un pres*. — A) «Fadrinets, ara que us vaga, | si no ho feu, ja ho fare yo.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 150 × 105 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 135, especialment ver-

- sions B i C. Els primers versos són els mateixos que els del núm. 98 (*Las quintas*) de la dita col·lecció. — B) Versió comunicada a Milà, que aquest publica en *Romancerillo*, núm. 135 C, tot indicant, a l'exemplar anotat, que havia estat recollida per Verdaguer.
43. *Expedició a Llançà*. — «Al desavuyt d'agost eram.» Bibl. Cat., ms. 340, llibreta *Cansons populars*, 37. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. Verdaguer anota que la seva transcripció és incompleta i que no havia entès alguns passatges. *Romancerillo*, núm. 137, que en dona només uns fragments; en l'exemplar anotat consta com a procedència: «V[erdaguer.] Prats de Molló». Entre els papers d'Aguiló he trobat una còpia que aquest féu dels primers versos de la cançó, amb la indicació: «La Presta. Rosselló frances. R[vd.] Cinto Ver[daguer].»
44. *La Revolució francesa*. — Milà en dona uns pocs versos en *Romancerillo*, núm. 137 (bis), i en l'exemplar anotat escriu: «Una de las vers. fran[cesas] [això és, de la "Catalunya francesa"]». Verdaguer.»
45. *La nina de l'Empordà*. — «Una cansoneta nova | ... oireu canta | ... las minyonas bunicas | del fondo del Ampurdá.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full mutilat. Lletra de cap a 1864-65. *Cansons de la terra*, IV, 167 (versió molt diferent); *Romancerillo*, núm. 160.
46. *Contra els espanyols*. — «Viva, viva Espanya.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 24. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 174, on és donada parcialment.
47. *Guerres de Fransa*. — «Fadrins, ab paciència, | som nats dintre d'un temps.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 17. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 175, que sols la insereix fragmentàriament; en l'exemplar anotat, Milà escriu: «V[erdaguer.] Prats de Molló».
48. *Contra els cristins de Prats*. — «Vila de Prats impia.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 143 x 95 mm. Lletra de cap a 1864-66. Es refereix a fets de la primera carlinada. Els darrers versos contenen el nom de l'autor: «Pere Masana, fill de Marlès». En *Romancerillo*, núm. 185 (*Contra Vila de Prats*), només se'n dona el primer vers.
49. *L'Escribeta* (títol posat per Verdaguer). — «Petita l han casada | l Escribeta jolieu.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 39. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 205 A (*La esposa rescatada*); text idèntic. En l'exemplar anotat d'aquesta obra consta com a procedència: «V[erdaguer.] Prats de Molló». En versions un xic diferents es troba en *Observaciones*, 108; en *Cansons de la terra*, III, 65 (*L'Escribana*), i en *Romancer* d'AGUILÓ, 181 (*Lo comte pelegrí*). Aguiló esmenta, entre les versions aprofitades, la que Verdaguer havia transcrit a «la Presta del Vallespir».
50. *Encís del cant*. — A) «La mare sempre mu deya | que cantés una cansó.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 140 x 102 mm., que també conté el núm. 110. Lletra de cap a 1864-65. — B) *Encís del cant* (títol posat per Verdaguer). «S'en estava D. Francisco | á dintre de la presó.»

- Papers procedents de Marià Aguiló. Lletra de cap a primeries del decenni 1891-1900. Verdaguer acompanya el text amb aquesta nota: «Sentírem aquesta cansó, fa vint anys, en un camp de blat d'una masia de Riudeperes, cantada per una colla d'herbejadors. D. Manuel Milà la transcriu en la última edició de son *Romancerillo catalán*, pág. 165, ab lo titol de *El poder del canto*, mes en sa versió faltan los darrers versos, que son de gran bellesa, y de gayre be tots los altres n'oferim una variant notable en aquesta, que ns agrairan nostres lectors.» Aquesta versió i la nota foren publicades — la nota amb les inicials «J. V.», i amb algun retoc ortogràfic — a «La Veu de Catalunya» el 8 de novembre de 1891. — *Observacions*, 116. (*El poder del canto*); *Cançons de la terra*, V. 75 *Romancerillo*, núm. 207 (*El p. d. c.*).
51. *Els presos*. — «A la v[ila] de L[leyda] ... | ni ha 33 p[resos].» Còpia de Milà, conservada a la Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials ordenats del *Romancerillo*. Al marge superior del full, Milà escriu: «Verdaguer. Plana de Vich.» *Observaciones*, 111 (*Los presos de Lérida*); *Cançons de la terra*, I, 189 (*Los presos de Lleyda*); *Romancerillo*, núm. 209; MASPONS, *AAEC*, 499 (*Los presos de Lleyda*); VIDAL, *Cans. Ross. Cerd.*, 29; AGUILÓ, *Romancer*, 58 (*La cançó dels presoners*).
  52. *El testament de N'Amèlia*. — Versió recollida per Verdaguer a Folgueroles i comunicada a Aguiló, segons aquest fa constar en *Romancer*, 146. Correspon a *Romancerillo*, núm. 220.
  53. *El carboner*. — Milà atribueix a Verdaguer, en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, la procedència de la versió B d'aquesta cançó (núm. 226 de la seva col·lecció).
  54. *La viuda hipòcrita*. — Versió recollida per Verdaguer a Folgueroles i comunicada a Aguiló, el qual l'esmenta en *Romancer*, 284 (*Metzinerà descarada*). Correspon a *Romancerillo*, núm. 231.
  55. *La noble porquerola*. — A) «Lo rey na fetas f[er] cridas.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 157 × 109 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Observaciones*, 119 (*La vuelta de D. Guillermo*); *Cançons de la terra*, I, 173 (*La porqueyrola*); *Romancerillo*, núm. 234 (*La noble porquera*); AGUILÓ, *Romancer*, 265 (*La gentil porquerola*). La versió de Verdaguer, distinta de totes aquestes, té la notable particularitat que els darrers mots dels versos no prenen la terminació francesa *é* (tampoc no la prenen els textos donats per Aguiló, però és possible que aquest els modifiqués). — B) En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, Milà indica que la versió Ll del text imprès li fou comunicada per Verdaguer, i que aquest l'havia recollida al Vallespir. Aquesta versió porta els finals estrafets en *-é*. AGUILÓ, *loc. cit.*, sembla al·ludir-la en la menció que fa d'una versió anotada per Verdaguer al Vallespir.
  56. *Dona Isabel*. — Versió recollida per Verdaguer a Folgueroles i comunicada a Aguiló, segons aquest consigna en *Romancer*, 130 (*Dona Elisabeth o La gelosia d'una reyna*). Correspon a *Romancerillo*, núm. 253.
  57. *L'adúltera castigada*. — La versió G del núm. 254 del *Romancerillo*

- fou recollida per Verdaguer al Vallespir, segons Milà indica en l'exemplar anotat.
58. *La muller perversa*. — Versió recollida a Folgueroles i comunicada a Aguiló, segons aquest fa constar en *Romancer*, 226. Correspon a *Romancerillo*, núm. 255, i a *Cansons de la terra*, II, 16 (*La mala muller*).
  59. *El segador i la princesa*. — «Si n eren tres segadors.» Bibl. Cat., ms. 1463. En el mateix plec que els núms. 104, 105 i 109. Lletra semblant. Recollida al Vallespir. *Cansons de la terra*, III, 75 (*La filla del rey*); versió força distinta. *Romancerillo*, núm. 263 B (*Los segadores*).
  60. *Melchor y Laurencia*. — «Muralla sobre muralla.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 158 × 111 mm. Lletra de cap a 1864-65. En castellà. *Romancerillo*, núm. 275, on se'n dona un resum.
  61. *El rapte d'Isabel*. — «Cuatre fadrinets, | quatre camaradas.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 147 × 110 mm. Lletra de cap a 1863-65. *Romancerillo*, núm. 284 (*Niña veleidosa*); la versió menys divergent és A.
  62. *Burla d'una donzella*. — «La plana de Vich | ni ha una donzella.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 153 × 109 mm., que també conté el núm. 28 A. Lletra de cap a 1863-65. Correspon parcialment als núms. 289 (*Habilidades de sobra*) i 290 (*La burladora*) del *Romancerillo*, i al text inserit en *Cansons de la terra*, V, 158, sota el títol *L'hort d'En Falguera*.
  63. *Els dallaires*. — «Si n eren dos dallaires.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152 × 104 mm. Lletra de cap a 1862-64. *Cansons de la terra*, III, 99; *Romancerillo*, núm. 295 (la versió més semblant és C); BOSCH DE LA TRINXERIA, *Costums que's perden*, dins *Misc. folkl.*, 17.
  64. *El Canigó*. — «Montanyes regaladas | son les de Canigó.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 41. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 303 C (text idèntic); VIDAL, *Cans. Ross. Cerd.*, 1 (*Montanyas regaladas*). En l'exemplar anotat del *Romancerillo*, Milà indica que el nostre poeta recollí aquest text a Prats de Molló.
  65. *Plors i consol*. — «Una matinada fresca | cullint rosas y flors.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 14. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 305 D; text idèntic. En l'exemplar anotat, Milà escriu: «V[erdaguer]. Prats de Molló».
  66. *Els dos festejadors*. — «Una can[soneta nova | be la sentireu cantar], | treta n es d una minyona | que es filla de l Ampurdá.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 147 × 101 mm., que també conté el núm. 71. Lletra de cap a 1864-66. *Romancerillo*, núm. 320 (*Compensación*); text molt semblant.
  67. *Muntanyes de Canigó*. — A) «Montanyas de Canigó | son frescas y regaladas.» Bibl. Cat., ms. 1404. Full de 161 × 112 mm. Lletra de cap a 1865-66. La primera meitat correspon al començament de la cançó del mateix títol inserida en *Observaciones*, 159; *Cansons de la terra*, III, 201; *Romancerillo*, núm. 341; VIDAL, *Cans. Ross. Cerd.*, 5 (*Muntanyes de Canigó*). La segona, a uns fragments del núm. 359 de *Romancerillo*

- (*Deseos no santos*). En realitat, són dues cançons diferents. — B) «jo m hi es estat set anys.» Manquen el començament i altres versos, que Verdaguer supleix per punts suspensius. Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cançons populars*, 16. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. Afí a la versió B de l'esmentat número del *Romancerillo*; Milà en fa allusió a continuació del text d'aquesta. També té versos comuns amb el núm. 356 del *Romancerillo* (*El criminal*). C) Versió copiada per Milà a l'exemplar anotat del *Romancerillo*. No estic cert, però, de la seva procedència verdagueriana; F. PUJOL i J. PUNTÍ, *Observacions*, 40, la donen com a segura. Possiblement es refereixen a aquesta versió els mots següents, posats per Milà al costat del seu text: «Esta adición sin duda es de Verdaguer».
68. *L'espigolera de Camprodon*. — A) «Las ninas de Camprodon | tenen molta anomenada.» Fons procedent de Marià Aguiló, avui en poder meu. Full de 157 × 111 mm. Lletra de cap al 1865. *Cançons de la terra*, V, 183 (*Las noyas de Camprodon*); *Romancerillo*, núm. 346 (*El robo de moragas*). — B) Verdaguer esmenta alguns passatges d'aquesta cançó en una llibreta de notes referents a una excursió que féu durant l'estiu del 1883. Aquests passatges presenten lleugeres divergències amb els corresponents d'A i de les versions inserides a les col·leccions suara citades. — És una de les cançons populars que plaien més a Verdaguer (vegeu més amunt, pàg. 92).
69. *La nina i el soldat*. — «Una canso buy canta | no hi ha molt que ses dictada | d una minyona que hi ha, | que nes filla d un notari.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152 × 105 mm. Lletra dels volts del 1865. *Romancerillo*, núm. 348 (*Deòpedida*); text molt semblant.
70. *Constància*. — Milà, en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, fa constar que Verdaguer havia recollit a la Plana de Vic la versió B (o la C, segons F. PUJOL i J. PUNTÍ, *Observacions*, 40) d'aquesta cançó (núm. 361 del *Romancerillo*).
71. *Retorn del mestre*. — «A tres portas de ma dreta.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 147 × 101 mm., que també conté el núm. 66. Lletra de cap a 1864-66. *Cançons de la terra*, IV, 215 (*Lo mestre*); *Romancerillo*, núm. 367 B. En l'exemplar anotat d'aquesta col·lecció s'indica que Verdaguer recollí aquesta cançó a la Plana de Vic. A la Bibl. Mz. Pelayo, carpeta de materials no classificats del *Romancerillo*, n'he vist una còpia feta per Milà, on se li assenyala la mateixa procedència.
72. *L'estudiant de Vich* (títol posat per Verdaguer). — A) «Un estudiant de Vich.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 153 × 105 mm., que també conté el núm. 83. Lletra de cap a 1864-66. — B) «Una cansó vull cantar, | una canso molt polida | d un estudiant de Vich.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cançons populars*, 34. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. Milà copia aquesta versió en l'exemplar anotat del *Romancerillo*, on fa constar que Verdaguer l'havia recollida a Prats de Molló. — *Observacions*, 161; *Cançons de la terra*, IV, 51; *Romancerillo*, núm. 375; MASPONS,

- AAEC, 464 (*La viudeta*). La que més s'acosta a la versió A és la de *Cansons de la terra*.
73. *El capità*. — «Una cansó vull cantá, | una canso molt bonica, | d una minyona que hi ha, | per nom sen diu Caterina.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152×107 mm. Verdaguer escriu aquesta cançó i *Demanda* (número 74) a continuació l'una de l'altra, com si fossin una de sola. Lletra de cap a 1864-66. *Romancerillo*, núm. 376; text gairebé idèntic. En l'exemplar anotat llegim els mots «Verdaguer. Vich».
74. *Demanda*. — «O serena de la mar, | ara que la gen reposa.» En el mateix full del núm. 73, a continuació immediata d'aquest, com si fossin una sola cançó. *Romancerillo*, núm. 383; text gairebé idèntic. N'he vist una còpia de Milà a la Bibl. Mz. Pelayo, entre els materials no classificats de la dita col·lecció; l'encapçala el nom de Verdaguer.
75. *Anada a Sant Cugat*. — «A vint y cinch de maig comenso.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 154×105 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Observaciones*, 169 (*Cançión de viage*); *Romancerillo*, núm. 388. Versió molt distinta.
76. *Teresa*. — «Principi de senmana meu poso a festejar.» Còpia de Milà conservada a la Bibl. Mz. Pelayo, entre els materials no classificats del *Romancerillo*. Hi consta com a procedència: «Verdaguer. Plana de Vich». La primera meitat correspon al núm. 393 del *Romancerillo* (*Falta de palabra*), i 7a segona al final de la versió C del núm. 302 (*El galán poco afortunado*); en l'exemplar anotat, al costat del text imprès del núm. 393, Milà torna a indicar la procedència esmentada.
77. *L'amant del rabadà*. — «Una canso vull cantá | d una minyona que hi ha | que n festeja un rabada, | rabada de Talaixá.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 42. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 420, on es donen només els primers versos; a l'exemplar anotat s'indica que Verdaguer recollí la lletra a Prats de Molló.
78. *Los pastors* (títol posat per Verdaguer). — «Allí a la plana d Urgell | si n hi havia un majoral.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 38. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 421 (*El mayoral*), on només se'n donen alguns versos. En l'exemplar anotat d'aquesta obra, Milà escriu: «V[erdaguer.] Prats de Molló».
79. *Mort d'un caporal*. — «Una canso vull canta, | no hi ha molt que ses dictada | de tres joves que ni ha, | dels Martirs allí en la plassa.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152×110 mm. Lletra de cap a 1865-66. *Romancerillo*, núm. 436; la versió de Verdaguer és més completa. A l'exemplar anotat d'aquesta obra Milà consigna que el text li havia estat facilitat per Verdaguer.
80. *La noia i el traginer*. — «Un dilluns al demati.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 147×100 mm. Lletra de cap a 1864-65. *Romancerillo*, núm. 443 (*Mala crianza*), on només se'n donen fragments. Té connexions amb

- la lletra de *La criada burleta*, publicada per BERTRAN I BROS, *Cansons, y follies*, 133.
81. *La noia de Ribes*. — «De Ripoll varem sortir, | 4 som de camarades.» Al segon full del quadernet de transcripcions fetes a Montgrony i Castellar de N'Hug l'agost de 1878 (vegeu pàg. 104). Damunt el text Milà anota el mot «Montgrony» (de primer havia posat «Gom», això és, Gombrèn). Se'n donen fragments en *Romancerillo*, núm. 450 (*Buen partido*); l'allusió a l'hereu Torra de Riu és comuna amb la cançó *Ventureta* (*Romancerillo*, núm. 353). A l'exemplar anotat consta com a procedència: «V[erdaguer] Montgrony».
  82. *Al·legoria*. — «Un dia estava molt trista | pentinant ma caballera.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 42. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 480 (se'n dona tan sols el començament); en l'exemplar anotat, Milà consigna que Verdaguer recollí aquesta cançó a Prats de Molló.
  83. *Elogi d'una donzella*. — «Una cansoneta nova | jo boldria dictá, | treta d una minyona | que no vull anomená.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 153 × 105 mm., que també conté el núm. 72. Text força confús. Lletra molt incorrecta, de cap a 1864-65. Se'n donen fragments en *Romancerillo*, núm. 493 (*Canción descriptiva de persona*).
  84. *Les criades*. — Milà insereix en el *Romancerillo*, núm. 499, els primers versos d'aquesta cançó, la lletra de la qual, segons consta en l'exemplar anotat, fou recollida a Prats de Molló per Verdaguer.
  85. *Avís*. — «Margarida, te vull avisa.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre planes de 205 × 130 mm., que també conté els núms. 41, 88 i 115. Lletra de darrers anys del decenni 1871-80. *Romancerillo*, núm. 500; en l'exemplar d'aquest recull anotat per Milà es llegeix «V[erdaguer], Prats de Molló».
  86. *El ruc*. — Semblen referir-se al núm. 522 del *Romancerillo* (*El burro*) els següents mots que Milà escriu en l'exemplar anotat d'aquesta obra: «Semejante Verdaguer. Plana de Vich». F. PUJOL i J. PUNTÍ no consignen aquesta nota.
  87. *Comiat del quintat*. — «Voleu saber, ninetas, | qui es lo meu galan.» Bibl. Cat., ms. 1464; full de 154 × 105 mm., que també conté el núm. 26. Lletra de cap a 1865-66. *Romancerillo*, núm. 526 (*Diálogo*); la versió de Verdaguer és més completa.
  88. *L'Elionor*. — «Bon dia, Elianor, aci vinch per vus dire.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre planes de 205 × 130 mm., que també conté els núms. 41, 81 i 115. Lletra dels darrers anys del decenni 1871-80. FELIP DE SALETA la recollí també a Prats de Molló en 1873 i la publicà a «La Renaixensa» el 10 desembre d'aquell any, tot fent constar que n'havia sentit diverses versions; la que en dona és més completa que la de Verdaguer. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 527 (*Otro diálogo*), es limita a transcriure'n una estrofa, presa d'una versió distinta de la del nostre poeta; d'aquesta diu que era «rosellonesa, tradicional, pero impresa desde largo tiempo, y

- es sin duda la versión original»; en l'exemplar anotat escriu: «Impresa. V[erdaguer], Prats de Molló».
89. *La sagala*. — «Cuant era petita | guardaba is jayons.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 150×98 mm., que també conté el núm. 7. Lletra de cap a 1864-66. *Romancerillo*, núm. 544 B; text força semblant.
  90. *El pastoret*. — «Cuant a montanya baig ser.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de quatre planes de 157×108 mm., que també conté el núm. 33. Lletra de cap a 1863-64. *Observaciones*, 159; *Cansons de la terra*, II, 65; *Romancerillo*, núm. 545.
  91. *La filla del rei francès*. — Versió recollida per Verdaguer a Folgueroles i comunicada a Aguiló, segons aquest fa constar en *Romancer*, I, 34. Correspon a *Romancerillo*, núm. 551.
  92. *La pinta*. — Versió comunicada a Milà, que la publica al *Romancerillo*, núm. 552, amb la indicació «V[erdaguer.] Vallespir».
  93. *La noia de Mora* — «Una canso novella | cantan vos la diré, | treta d'una minyona, | filla de Mora ne.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 152×104 mm. Lletra de cap a 1864-66. Al marge, una acotació de Milà, que no he sabut interpretar. *Romancerillo*, núm. 554. *Cansons de la terra*, V, 249, insereix, sota el títol *L'aymia del traginer*, una versió molt diferent.
  94. *La noia que no troba promès*. — «Una n hi ha | al pla de Girona.» Bibl. Cat., ms. 1464. Al dors de la carta de F. Masferrer a Verdaguer, de 18 març 1865; també hi ha el núm. 38. Lletra de cap a 1865-66. *Romancerillo*, núm. 557 (*La niña del Ampurdán*); la versió de Verdaguer és més completa.
  95. *Capa nova*. — «Caminem, caminem, | passarem la montanya.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre pàgines de 214×134 mm., que també conté el núm. 98 i cinc corrandes. Lletra i procedència semblants. *Romancerillo*, núm. 559; text idèntic. A l'exemplar anotat d'aquesta obra, Milà fa constar que Verdaguer la recollí a Prats de Molló.
  96. *La carta*. — «Si n hi havia tres ninetas.» Bibl. Cat., ms. 1463. Full de paper blavós, de 210×132 mm., semblant als que contenen diversos esborranys verdaguerians escrits entorn de l'any 1878; també hi ha el núm. 30. Lletra de mitjans del decenni 1871-80. Deu convenir-li la indicació de lloc d'origen que Milà posà en el núm. 30. *Cansons de la terra*, III, 135 (*La ploma de perdiu*); *Romancerillo*, núm. 564. En l'exemplar anotat d'aquesta col·lecció s'assenyala com a procedència: «V[erdaguer]. Vallespir».
  97. *Les dotze hores de l'amor*. — «Una canso vull cantar | de vostra gentil minyona.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre pàgines, de 213×156 mm., que també conté el núm. 21. Lletra de primers anys del decenni 1881-90. Text bastant defectuós. Assumpte i forma semblants als del núm. 571 del *Romancerillo* (*Las horas*), sense que hi hagi, però, cap vers comú a ambdues versions.
  98. *Cansó de Nadal* (títol posat per Verdaguer). — «Davall d'una penya | n ha nat lo Jesuset.» Bibl. Cat., ms. 1463. Full de quatre pàgines de

- 214 × 134 mm., que també conté el núm. 95 i cinc corrandes. Lletre del primer lustre del decenni 1881-90.
99. *El Naixement*. — «Parí Maria | en una establia.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 26. Plec de quatre planes de 213 × 156 mm., que també conté els núms. 5, 23 i 100. Lletre de cap als primers anys del decenni 1881-90. Damunt el text, Verdaguer escriu el títol *Nadal*, comú a aquesta cançoneta i als dos darrers números esmentats. Milà transcriu aquesta versió en l'exemplar anotat del *Romancerillo* (núm. 58). L'assumpte, alguns conceptes i la forma mètrica són força semblants als de la poesia *Lo Noy de la Mare* (*Idilis y cants místichs*, 189).
100. *L'adoració dels pastors*. — «Esta nit es nit de vetlla.» En el mateix full que conté els núms. 23 i 99; a tots tres és comú el títol *Nadal*, posat per l'autor.
101. *La vida de la Verge Maria*. — «Escoltau los meus oyents | los que m voleu be de cor.» Als fulls tercer i quart del quadernet de transcripcions fetes a Montgrony i Castellar de N'Hug l'agost de 1878 (vegeu pàg. 104). Lletre d'aquesta època. Damunt el text hi ha, de lletra de Milà, la indicació «Castellar de Nuch». S'hi narren els fets de la vida de la Mare de Déu — principalment l'Anunciació — fins a l'Adoració dels Reis.
102. *Canso de Bellmunt* (títol posat per Verdaguer). — «Fadrins que hi anau, | a la Rivereta.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 24. Full de 205 × 130 mm., dels que Verdaguer solia usar per a cartes i altres escrits a primers anys del decenni 1891-1900. Lletre d'aquell període. L'assumpte és la fuga d'uns presos i la protecció que, en ser perseguits per la guàrdia pública, els dispensa la Verge de Bellmunt. Verdaguer ilustra el text amb la següent notícia, tal volta escrita, com la del núm. 50, amb vistes a la inserció d'aquesta lletra en algun periòdic: «Aquexa cansó me la diu Francisco Treyté, hermitá de la Gleva. Diu que es d uns de Vallfogona que foren presos, no se sab ahont. A Bellmunt hi ha les cadenes penjades ab les presentalles, y per la processo del Dijous Sants les arrossegan pel carrer».
103. *Sant Ferriol* (títol posat per Verdaguer). — «Veyentse Deu can[s]at.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 25. Lletre de darrers anys del decenni 1871-80.
104. *Entrada dels espanyols al Rosselló*. — «L any noranta tres corriam.» Bibl. Cat., ms. 1463. Plec de quatre pàgines de 208 × 154 mm., esquinçat, que també conté els núms. 59, 105 i 109. Lletre de la primera meitat del decenni 1881-90. Hi abunden les peculiaritats del parlar del Vallespir.
105. Fragment d'una cançó política de la mateixa tendència que el núm. 104. En el mateix plec de paper que conté aquest, el 59 i el 109. Lletre semblant. Només hi ha els darrers versos. Recollida al Vallespir. Hi ha alguns dialectismes.
106. *Cansó d en Marsal* (títol posat per Verdaguer). — «A Marina hem

- d anar, | que n Marsal ens hi demana.» Bibl. Cat., ms. 370, carpeta 20. Full de 214 × 128 mm. Lletre de primers anys del decenni 1891-1900. S'hi reconta un fet d'armes esdevingut a Ceret durant una de les carlinades; el protagonista Marçal és anomenat «lo millor carlí d'Espanya». El text sembla incomplet. Verdaguer anota: «Me la diu Francis[c]o Treyté, Hermità de la Gleva».
107. *La monja de Toledo*. — «Ab vostre ajuda y favor, | sacratissima Maria.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 157 × 107 mm. Lletre de cap a 1864-65. En castellà, amb mots catalans solters. Relació de les aventures d'una monja que surt del convent, i d'uns desafiaments a què aquelles donen lloc.
108. *El segador de Valldaura*. — En un escrit inèdit que he citat més amunt (pàg. 92) i que suposo de cap als anys 1867-68, Verdaguer, després de fer l'elogi de la poesia popular, retreu i glossa uns passatges d'aquesta cançó, que no es pot identificar amb cap de les inserides en els reculls de Milà i de Briz, però que té connexions amb algunes d'elles, particularment amb el núm. 351 (*Mentiras*) del *Romancerillo*; també en presenta amb la que sota el títol d'*El segador* publica SEBASTIÀ FARNÉS en «Lo Pensament Català», 16 desembre 1900.
109. *La gentil bergera*. — «Una cançó vull cantar | d'una gentil bergera.» En el mateix plec de paper que els núms. 59, 104 i 105; lletra semblant a la d'aquests. Només hi ha el començament. Recollida al Vallespir. Nombrosos dialectismes.
110. *La nina d'Organyà*. — A) «Una cansó vull canta, | no hi ha mol que s'es dictada, | d'una minyona que hi ha, | que n'es filla de Ordenya.» Bibl. Cat., ms. 1463, carpeta 22. Full de 140 × 102 mm., que també conté el núm. 50. Lletre de cap a 1863-64. — B) «A quatre de juliol | canso nova ses dictada | de una minyona que hi ha, | que n'es filla d'Organyà.» Bibl. Cat., ms. 370, llibreta *Cansons populars*, 23. Lletre de darrers anys del decenni 1871-80. Ambdues versions, tret del començament, són molt diferents.
111. *El soldat de Vilassar*. — «Un dia anant a sopa, | la vaix encontra | sola, anan a l'aigua.» Bibl. Cat., ms. 1464. El full és esquinçat; bona part del text és perduda. Lletre de cap a 1863-64.
112. — «A la vila de Prades | galans ninas hi ha.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 151 × 106 mm., que també conté el núm. 113. Sols hi ha escrits els primers versos. Lletre de cap a 1862-63. ¿Correspon al títol *Les ninas de Prades* esmentat en la balada inèdita que titula *Rosa galana*, escrita per Verdaguer abans dels vint anys?
113. — «A la vila de Sant Pere | sa tractat un casament.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 151 × 106 mm., que també conté el núm. 112. Probablement incompleta. Lletre de cap a 1862-63.
114. — «Li ha escrit una carta | que anava de festeig.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 143 × 94 mm., que també conté els núms. 31 i 117. Probablement incompleta. Lletre de cap a 1864-65.

115. — «Pare, cruel sou vos per mi», «Las cadenas del tribunal», «L amor a la noblesa»: les estrofes que comencen amb aquests versos es troben a la mateixa plana que conté els núms. 85 i 88. Barrejades amb el text d'aquests, no sabia decidir si en formen part o si corresponen a una o diverses composicions distintes (vegeu els números esmentats).
116. *Els balls de Carnestoltes*. — «Las Carnestoltas han arribat.» Entre els papers de Marià Aguiló, actualment en mon poder. Plec de quatre planes (bona part en blanc) de 211×152 mm. Lletre de finals del decenni 1871-80 o de primers anys del següent. Consells sobre la manera de ballar.
117. «Bon dia y bon hora, bon vespre, Jaumet.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de quatre pàgines de 145 × 95 mm., que també conté un fragment d'una altra cançó i un en prosa, que no he identificat. Incompleta; al final hi ha punts suspensius. Text un xic confús. Satírica.
118. — «Si n tenia un cam de mill.» Al darrer full del quadern de transcripcions fetes a Montgrony i Castellar de N'Hug l'agost de 1878 (vegeu pàg. 16). Lletre d'aquell temps. A cada estrofa surt un animal o una cosa que es menja o destrueix l'animal o la cosa de l'estrofa anterior.
119. *La cadella i la tuturutella*. — «Un dia passava pel pla de Bertran.» Bibl. Cat., ms. 1464. Full de 145×96 mm. Lletre de cap a 1864-65. S'hi juga amb la repetició de frases; per a obtenir una restitució, cal procurar-se successivament moltes coses. Text incomplet; el collector marca la llacuna amb punts suspensius.
120. *Sant Nicolau*. — Bibl. Cat., ms. 1463. Al dors d'una convocatòria a una sessió de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, adreçada a Verdaguer el 4 de desembre de 1901. Lletre dels darrers temps del poeta. Aquest anota: «Se canta a Vilafranca.»

JOSEP MARIA DE CASACUBERTA

Barcelona.

ADDENDA A LA NOTA 51. — Enllestit el present estudi, he identificat la segona i la tercera poesies esmentades en aquesta nota, amb les publicades a «La Renaixensa», respectivament, per CELESTÍ BARALLAT el 15 setembre 1879, amb el títol *La Roussillonnaise*, i per FELIP DE SALETA el 10 desembre 1873, amb el títol *La tia*. Del que diuen aquests dos autors es desprèn que aquestes composicions havien esdevingut lletres de cançons força popularitzades a les nostres comarques d'enllà de l'Albera, i que, per tant, bé hauria pogut mossèn Cinto haver-les sentit cantar pel poble a l'Alt Vallespir en 1879 o 1880, i, tot i coneixent-ne els noms dels autors, haver-les considerat cançons populars, com les altres que transcriví a la mateixa llibreta. L'ur popularització, assenyalada per Barallat i per Saleta, és confirmada per les notables diferències entre els textos que ells en publiquen i els recollits per Verdaguer.

ADDENDA A LA NOTA 59. — Notem que el poeta rossellonès P. Courtais empra repetidament la forma *corrantas* en el seu treball *Corrantas rossellonesas*, inserit al volum dels Jocs Florals de Barcelona del 1884.